

✚ ગુજરાતનો ઇતિહાસ અને ભવ્ય વારસો:

- ગુજરાતની ઘરતીને કુદરતે છુટે હાથે સૌંદર્ય બક્ષ્યું છે, પૂર્વમાં સહ્યાદ્રી અને સાતપુડાના પર્વતોની હારમાળા, પશ્ચિમમાં કચ્છનું રણ ઉત્તરે આબુની ડુંગરમાળા અને (દક્ષિણે) દમણગંગા નૈસર્ગિક સૌંદર્ય ધરાવતો વિસ્તાર પર નજર કરતાં સમૃદ્ધ એવો કળા, સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિનો મૂલ્યવાન વારસો ઘબકતો નજરે પડે છે.
- લોકસંસ્કૃતિને આદિમાનવની મનોવૈજ્ઞાનિક અભિવ્યક્તિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- ગુજરાતની લોકસંસ્કૃતિના ઉદગમ વિશે એમ કહી શકાય કે, સાબરમતીને તીરે કૂબા બાધીને રહેતા આદિમાનવના હાથે સૌપ્રથમવાર એનું પારણું બંધાયું હશે, જ્યારે સૌરાષ્ટ્રની લોકસંસ્કૃતિનું પારણું નેસડાઓમાં રહીને પશુપાલન કરતી અરણ્યવાસી જાતિઓના હાથે બંધાયું હશે. **ડૉ. હસમુખ સાંકળિયાએ કરેલું સાબરમતી ખીણનું સંશોધન આ વાતને સમર્થન આપે છે.**
- ગુજરાતની ભૂમિ પર લોકજીવનના પ્રાચીન અવશેષો પણ ભરપેટે મળી આવ્યા છે, ગુજરાતમાં થયેલા પુરાતત્વીય ઉત્ખનનો દ્વારા લોથલ અને કચ્છમાં ઘોળાવીરા ખાતેથી મળી આવેલા અવશેષો 4500 વર્ષ પહેલાના ઇતિહાસ પર પ્રકાશ પાડે છે.
- આજથી આઠેક હજાર વર્ષ પૂર્વે દેવ-દેવીની ઉપાસના કરનાર અને માછીમાર તરીકેની જીવન ગુજારતી નિષાદ પ્રજાઓ ગુજરાતની ઘરતી પર પગરણ માંડ્યા. તેમાં **કોળી, ખારવા, વાઘેર અને મિયાણા** આ જાતિના વારસાદારો ગણાય છે.
- ઈ.સ.પૂર્વે પાંચમા શતકમાં આયોનિયન, બેક અને ચોન ગ્રીક પ્રજાઓ આપણે ત્યાં આવી અને લાકડાના દેવ-દેવીઓની પૂજા ગુજરાતમાં લાવી જેના અવશેષો બરડાના મેર લોકોમાં આજે પણ ઉપલબ્ધ થાય છે.**
- મથુરા-વૃંદાવનમાંથી આવેલા યાદવો અને આહીરો પોતાની સાથે રાસલીલા લાવ્યા, **શોણિતપુરના રાજવી બાણાસુરની પુત્રી ઉષાનું લગ્ન શ્રી કૃષ્ણના પૌત્ર અનિરુદ્ધ સાથે થયું ઉષા (ઓખા) એ પાર્વતીજી પાસે શીખેલું લાસ્ય નૃત્ય દ્રારિકાની ગોપીઓને શીખવ્યું જે કાળક્રમે રાસ નામે ઓળખાયું, દસમી સદીમાં સૌરાષ્ટ્રમાં સિથિયન અર્થાત હુણો આવ્યા. તેઓ સૂર્યપૂજના સંસ્કાર સાથે લાવ્યા. આ હુણો એ આજના કાઠી-દરબારો. ઘોડો, ભેંશ, અને હથિયારો અમની સંસ્કૃતિના મહત્વના અંગો મનાયા.**
- ઉત્તરમાંથી આર્યો, રાજપૂતો અને ગુર્જરો આવ્યા, **દક્ષિણમાંથી કણ્બી આવ્યા દરિયાઈ માર્ગેથી સીદી અને આરબો આવ્યા, કચ્છનું રણ વિંધીને બલૂચો અને લોહાણા આવ્યા.**
- ગુજરાતના વિભિન્ન ભાગોમાં સોરઠી, વાઘડી, ચરોતરી, કચ્છી, ભીલી, સુરતી વગેરે લોકબોલીઓ બોલય છે.
- સૂર્ય અને રાંદલ** જેવા કેટલાંક દેવ-દેવીઓ ચોથી સદીમાં પંજાબ પરથી ઉતરી આવેલ મગ્ગ બ્રાહ્મણો દ્વારા ગુજરાતમાં આવ્યા છે, અને લોકજીવન પર છવાયા છે.

✚ સૌરાષ્ટ્રના જૂનાં પંથકો અને પરગણા:

- **પરગણું** એ ફારસી શબ્દ છે તેનો અર્થ થાય છે કે જીલ્લા કે રાજ્યાનો એક નાનો વિભાગ.
- 15મી ઓગષ્ટ 1947ના સુવર્ણ પ્રભાતે ભારતવર્ષને આઝાદી મળી તે પહેલાં સૌરાષ્ટ્રમાં **222** નાના મોટા રાજ્યો, રિયાસતો અને રજવાડા હતાં. સરદાર પટેલની રાહબરી નીચે 15 જાન્યુઆરી 1948માં તેની એકીકરણની શરૂઆત કરવામાં આવી અને **15 એપ્રિલ 1948**ના રોજ સૌરાષ્ટ્રના આ રાજ્યોનું એકમ થયું, **એ વખતે સૌરાષ્ટ્રમાં મધ્ય સૌરાષ્ટ્ર, ઝાલાવાડ, હાલાર, સૌરઠ અને ગોહીલવાડ એમ પાંચ જિલ્લાઓ દ્વારા વહીવટ ચાલતો. તે સમયે સૌરાષ્ટ્રનું પાટનગર રાજકોટ હતું.** (હાલાર- જામનગર, ગોહીલવાડ - ભાવનગર, સોરઠ - જૂનાગઢ)
- સૌરાષ્ટ્રનો અર્થ સુ(સારો) + રાષ્ટ્ર (દેશ) એટલે સારો દેશ.
- ભગવદ ગોમંડલ અનુસાર **યુજુવેદની માધ્યાંદિની** શાખાની સંહિતામાં **મહર્ષિ યાજ્ઞવલ્ક્યે સૌરાષ્ટ્ર** દેશનો નિર્દેશ કર્યો છે. પુરાણોમાંથી મળતી હકીકત પ્રમાણે સાતમાં **મનુ વૈવસ્વતના પુત્ર શર્યાતિના પુત્ર આનર્તે** આ રાષ્ટ્રની સ્થાપના

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

કરી તેનું નામ આનર્ત રાજ્ય હોવાનું કહેવાય છે. તેનું મુખ્યનગર કુશાવતી હતું. **હરિવંશના ઉલ્લેખ અનુસાર આનર્ત રાષ્ટ્ર બેભાગમાં વહેંચાયું હતું (1) સૌરાષ્ટ્ર અને (2) અનુપ**

- સૌરાષ્ટ્રનો ઉલ્લેખ **મહાભારત** અને **પાણિનીના ગણપાઠમાં 'સુરાષ્ટ્ર'** નામે તેમજ પરદેશીઓમાં **સ્ટ્રેબોએ 'સુરાસ્થસ'** અને **પ્લીનીએ 'ઓરેતુર'** નામથી, ઈજિપ્તના મહાન પ્રાચીન ભૂગોળશાસ્ત્રી **ટોલેમીએ અને ગ્રીક પેરિપ્લસે આ પ્રદેશને 'સુરાષ્ટ્રેણ'** નામે ઓળખાવ્યો છે.
- ભગવદ-ગોમંડલ નોંધે છે કે આ દેવભૂમિમાં પુરાણ કાળના અવશેષો હજુ જેવા અને તેવા નજરે પડે છે. પ્રયાગ-ગુપ્ત, પ્રાચી-ક્ષેત્ર, **તાલદૈત્યની રાજધાની તાલધ્વજપુર કે તળાજા, વિષ્ણુપ્રયાગ કે ઊના** પાસેના સમકુંડ, તરણેશ્વર કે હાલનું થાનગઢ, **હેડબાસુરનું** પાટણવાવ **પ્રેહ પાટણ**, મેરુતુંગાચાર્ય પ્રશંસિત **ઢંકાપુર કે ઢાંક, બલિનું પાટનગર કે બિલખા, વામનપુરી કે વાનમસ્થળી કે વંથલી, મધુમામતિ કે મહુઆ, જાલંધર અને તુલસીના વિવાહથી પ્રસિદ્ધ થયેલું સમોદક તીર્થ હાલનું તુલસીશ્યામ, સ્કંદપુરાણનું સિંહપુર કે સિહોર જેવા અને પુરાણા તીર્થો અહીંની ભૂમિમાં ધર્મધ્વજ લહેરાવી રહ્યા છે. સિહોરમાં બ્રહ્મકુંડ, નીલકંઠ મહાદેવજીનું બાણ અને ગૌતમેશ્વરની ઘણી જૂની ગૂફા આવેલી છે.**
- કાઠિયાવાડ એટલે કાઠ(સમુદ્રકિનારો) + વાડ (ઢ્ઢાર). કાઠી લોકોના વસવાટને લઈને આ પ્રાંતનું નામ પડ્યું, શ્રી **રાકુભાઈ (રામકુભાઈ ખાચર) કહે છે કે (કાઠી) કાઠીઓ જે પ્રદેશ જીતીને પોતાના તાબા નીચે લાવ્યા તે કાઠિયાવાડ કહેવાયો.** કાઠિયાવાડ નામ તો મરાઠાઓએ પાડ્યું. પહેલા મુસલમાનો તો આખા ક્ષીપને સોરઠ કહેતા.
"પાતળી પહેરે મોજડી, ચાલે અટકતી ચાલ, વાંકી બાંધે પાઘડી, ભલો ઈ કાઠિયાવાડ."
- સૌરાષ્ટ્રના સોરઠ અને ઝાલાવાડ પ્રદેશના નામો સોલંકીકાળ થી એટલે કે 900 વર્ષથી પ્રસિદ્ધ છે. સોરઠમાં જૂનાગઢના મુસલમાની રાજ્ય બાંટવાનું સંસ્થાન ગાયકવાડી (કોડિનારી) કોળીનાર પ્રાંત, ફીરંગીનો દીવનો ટાપુ વગેરે ભૂતપૂર્વ રાજ્યોનો સમાવેશ થતો હતો.
- હાલાર એ સૌરાષ્ટ્રનો પ્રાચીન પ્રદેશ છે. ઓખામંડળ પૂર્વે કચ્છના અખાતને કાંઠેકાંઠે વાંકાનેર પાસે દેખાતી પર્વતમાળા સુધી તથા બરડાના ડુંગરો સુધી દક્ષિણમાં પથરાયેલો પ્રદેશ હાલાર કહેવાયો. **પોતાના વડવા કચ્છના જામ હાલાજીનું (ઈ.સ.1050) નામ કાયમ રાખવા જામનગર (નવાનગર) વસાવનાર જામ રાવલે (1519-62) આ પ્રદેશનું નામ "હાલાવાડ" પાડ્યું જે પાછળથી હાલારને નામે પ્રચલિત થયું.**
- કાઠિયાવાડનો એક ભાગ કે જ્યાં ગોહિલ રાજપૂતોની વસતી છે. **સેજકજી ગોહિલના નામથી ગોહીલવાડ નામ પાડ્યાનું સ્વામી જેઠમલજી મહારાજ નોંધે છે.** ગોહિલવાડમાં જૂના ભાવનગર, પાલિતાણા, વળા, જસદણ, લાઠી, અને નાનાં-મોટાં રજવાડાઓના સમાવેશ થતો.
- ઝાલાવાડ પરગણું **હરપાળદેવજીના વંશજો-ઝાલાઓ પરથી ઝાલાવાડ** તરીકે ઓળખાય છે. લોકવાણીમાં તે ઝરમરિયા ઝાલાવાડ તરીકે ઓળખાય છે. જૂનાં રાજ્યો દ્રાંત્રદ્રા, લીંબડી, વઢવાણ, થાન-લખતર, સાયલા ચૂડા, મૂળી, બજાણા, પાટડી અને અન્ય નાની રિયાસતો ઝાલાવાડમાં હતી. ઝાલાવાડ રણના કાંઠે બજાણા સુધી ફેલાયેલું હતું તેના પૂર્વ ભાગની 'કંઠાવ્ય' પટ્ટી **'જતવાડ'** ના નામે જાણીતી હતી.
- ઝાલાવાડનું એક પરગણું પાંચાળના નામે જૂના કાળથી જાણીતું છે. **સુરેન્દ્રનગર જીલ્લામાં આવેલ થાન, ચોટીલા, મૂળી એ 'પાંચાળ' ગણાય છે.** અનુમાન કરતાં **માયાશંકર પંડ્યા નોંધે છે કે એ ભૂમિનું નામ કણ્વઋષિના વખતમાં 'પાંચાળ' બોલાતું હતું એમ જણાય છે. 'થાનમહાત્મ્ય' ના 12માં અધ્યાય મુજબ શ્રીરામે ગુરૂ વશિષ્ઠને પૂછ્યું, 'હે મુનિવર' મેં રાવણાદિક રાક્ષસોને માર્યા છે. એ વખતે અગસ્ત્ય ઋષિએ કહ્યું કે રાવણ તો વિપ્ર(બ્રાહ્મણ) હતો એટલે તમને બ્રહ્મહત્યાનું પાપ લાગે. એ પાપના નિવારણ માટે દેવભૂમિ પાંચાળ જાઓ, ત્યાં કણ્વ, ગાલવ, ઓતિથ્ય, અંગીરા, અને બૃહસ્પતિ આદિ પાંચ ઋષિઓના તપથી પાવન થયેલી ભૂમિ છે. એ પાંચ ઋષિઓથી આ પ્રદેશ 'પાંચાળ' દેશના નામે જાણીતો છે. મૂલ પાંચાળ ઉત્તર ભારતમાં હાલ બરેલી અલીગઢ છે, ત્યાં હતું. કિંવદંતી અનુસાર પાંડવો આ ભૂમિ પર આવેલા અને અર્જુને અહીંયા મત્સ્યવેદ કરેલો.**

- હાલારની પૂર્વમાં વાંકાનેર અને મોરબી વાળી મચ્છુ નદીનો પ્રદેશ મચ્છુકાંઠો કહેવાય, તેમાં મોરબી અને માળિયા જાડેજા રાજપૂતોના સંસ્થાનો હતાં. **મચ્છુ નદી એ માલધારી (ઢોર-ઢાંખર) રાખનાર પ્રજા ઓની માતા કહેવાય છે.**
- જેમ કચ્છનું રણ બીજા રણોથી નિરાળું છે તેમ 'ઘેડનો પ્રદેશ' સૌરાષ્ટ્રના બાકીના પ્રદેશથી નિરાળો છે. **કુતિયાણાથી પોરબંદર જતાં રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગની ઉત્તર તરફનો પ્રદેશ સોરઠ કહેવાય.** માધવપુર ઘેડ પ્રદેશનું કદાચ પહેલું ગામ છે, ઘેડમાં વહેતી 'છેલ નદી' મહિયારીથી આગળ વધી બાંટવાના સિમાડે થઈને બગસરા સુધી પહોંચે છે. ત્યાં બીજી નદીઓ મળે તે વિસ્તાર '**મોટો ઘેડ**' ના નામે ઓળખાય છે.
- છેલ નદી આગળ જતાં ખમીદાણા, સુજ, ખીરસરા પાસે કાંપ ઠાલવે તેથી ત્યાંની ઘરતીમાં મબલખ પાક થાય છે, તેથી તેને '**નવલખો ઘેડ**' કહેવાય. ચોમાસામાં આ પ્રદેશમાં શ્રાવણ માસ અર્ધો ઊતરે ના ઊતરે ત્યાં સુધી પાણી ભરેલા (ભરાયેલો) હોય છે. પાણી ઊતરે અને વરાપ થાય પછી **વણ (કપાસ)** ગુંધળી, જુવાર કે ચણા વાવે છે, તે પાકે ત્યાં સુધી માત્ર ધ્યાન રાખવું પડે. ખડ નીંદણ કાંઈ કરવું પહેલા કે પછી કરવું ન પડે એટલે લોકકવિ કહ્યું છે કે, **" નાખો એટલું નીપજે, ને કરીએ એટલી ખેડ; નહીં નીંદવું નહિ ખોદવું, ધામકે ગોરબંતો ઘેડ "**
- હાલારમાં ઓખા પાસેનું પરગણું, '**બારાડી**' નામે જાણીતું છે. આ બારાડી પંથકની દક્ષિણપૂર્વે માધવપુરની માંડીને કોડીનાર તથા ચોરવાડ અને જાફરાબાદ દરિયાકાંઠાનો વિસ્તાર '**નાઘેર**' તરીકે ઓળખાય છે. જ્યાં વાજા રાજપૂત, ઠાકોરોની વસતી છે. જેના આંબાવાડિયા કેરીઓથી લચી પડે છે. ઘેરઘેર પદમણી નારીઓ છે. વાડિયે વાડિયે રેંટ ખટુકે છે એવી હરિયાળી નાઘેરની ભૂમિ "**કાઠિયાવાડનું કાશ્મીર**" ગણાય છે.
- ગોહીલવાડને અડીને ઉંદસરવૈયા પરગણું આવેલું છે આ સૌથી નાનો પ્રાંત છે, તેની પૂર્વે અને દક્ષિણે ખંભાતનો અખાત તથા શેત્રુંજી નદી છે. છેલ્લે મોટાભાગના પ્રદેશોની જેમ ગોહીલવાડમાં ભળી ગયું છે.
- **ભાદર સૌરાષ્ટ્રની ઘણી પ્રાચીન અને સૌથી મોટી નદી છે,** ભાદર નદી પરનો પ્રદેશ 'ભાદરકાંઠો' અને નોળી નદીના કાંઠા પરનો વિસ્તાર '**નાળીકાંઠા**' તરીકે જાણીતો છે.
- ખંભાતના કંઠાવ્ય ભાગને "ભાલબાડ" કહે છે. ભાલ, નળકાંઠો, કનેર અને કાઠિયાવાડના સીમાડા એકબીજાને આંટિયુ નાખીને ઊભા છે. બાવળા, બગોદરા, ઘોલેરાથી લઈને વઘ્વભીપુર સુધીનો દરિયાકિનારાનો પંથક '**ભાલ**' કહેવાય છે. ભાવનગર હાઈવેથી સમાંતર વચ્ચે પટ્ટો '**કનેર**' ના નામે ઓળખાય છે, બાવળાથી પશ્ચિમે રણાગઢ સુધીનો વિસ્તાર '**નળકાંઠો**' કહેવાય.
- સૌરાષ્ટ્રના આ પ્રદેશમાં ઘરતીના તળનાં પાણી ખારાં છે. ભાલમાં સીમાડા, ખીજડા સિવાય ઝાડ કે વનરાજી ઓછી જોવા મળે છે. ઉનાળે મૃગજળ અને ઘૂળની ડમરીઓથી આકાશ છવાઈ જાય છે. એટલે તો કહેવત છે, "**કપાળમાં ઊગે વાળ તો ભાલમાં ઊગે ઝાડ**" મુલક નપાણિયો પણ મનેખ એના પાણીદાર. ભાલને ભલે ભગવાને નપાણિયો મુલક બનાવ્યો પણ અઢળક **ચાસિયા ઘઉં** થાય છે. એનો જોટો જગતભરમાં જડતો નથી. એક વિગમોર નામની એક અમેરિકન બાઈ કેન્સરગ્રસ્ત થઈ ઉપચાર અર્થે મુંબઈ આવી, ઘઉં જવારાના રસથી એણે સ્વાસ્થ્ય પુનઃપ્રાપ્ત કર્યું એણે જગત આખાની ઘઉંની 15 જાતોમાં **ભાલના ઘઉંને સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાવ્યા.**

✚ મધ્યકાલીન ગુજરાતનાં ભાતીગળ વસ્ત્રો:

- ગુજરાતનો સુતરાઉ, ઊની અને રેશમી વસ્ત્રવણાટ ઉદ્યોગ હજારો વર્ષે જૂનો છે. મહાભારતમાં યુધિષ્ઠિરના રાજસૂય યજ્ઞ વખતે તેમને જુદા-જુદા દેશો તરફથી જે ભેટો મોકલવામાં આવી હતી તેમાં ભારતના **ભરૂ-કચ્છીવાસીઓ** તરફથી વસ્ત્રો હજારોની સંખ્યામાં "**બલિ**" (**ખંડણી**) તરીકે મોકલવામાં આવ્યાં હતા, એનો ઉલ્લેખ છે. **લાટ પ્રદેશના ગુપ્ત સમયમાં રેશમના વણકરોના ગૌરવનો ઉલ્લેખ મંદસૌરના ઈ.સ.437 તથા 476 શિલાલેખોમાં કરેલો છે,** જેમણે પોતાના સૂર્યમંદિર બાંધાવા જેટલી સમૃદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત કરી હોવાનું મંજુલાબેન મજમુદાર નોંધે છે. "**પટ્ટદુકુલ**" અર્થાત "**પટોળુ**" આજે પણ પાટણનું ગૌરવ સાચવીને બેઠું છે. આ પટોળા સંબંધી મૂળ સંસ્કૃત શબ્દ **પટ્ટોલિકા** એટલે ચિત્રકારની રંગપેટી એવો થાય છે. ગુજરાતમાં સત્તનતના અમલ દરમિયાન તેમજ મોગલ સામ્રાજ્યમાં ગુજરાતમાંથી

છાપેલા કાપડની ધૂમ નિકાસ થતી, આજે લંડનના મ્યુઝિયમોમાં પ્રદર્શિત થયેલી છે. એની નોંધ **જર્નલ ઓફ ઈન્ડિયન આર્ટ સોસાયટી, કલકત્તા વોલ્યુમ 19**—માંથી મળે છે.

- સુતરાઉ અને રેશમી વસ્ત્રોનાં જૂનાં દેશી નામો ‘**વર્ણસમુચય**’ માં **ડૉ.ભોગીલાલ સાહેબરાએ** નોંધ્યા છે. કેટલાંક વસ્ત્રો તેનાં તંતુઓ ઉપરથી સુતરાઉ, રેશમી, કે ઊની વગેરે નામે ઓળખાય છે,
- “**અતલસ**” એ આપણું જાણીતું કાપડ છે. તે સાટીન પદ્ધતિથી તૈયાર થાય છે, “વિજયનગર” રાજ્ય માં ‘**અતલસ એ ઝૈતુની**’ ઈ.સ.1440 માં જોયાનું અબ્દુલ અલ અઝાકે તેમજ ડૉ. ફાયર મુગલે પણ નોંધ્યું છે. ગજી, ગજીયાણી અને સાટીન અતલસના પર્યાય નામો છે. ‘**ઈલાચ**’ 17મી સદીના ગુજરાતના લાલ સફેદ પટાવાળા સુતરાઉ કે રેશમી વસ્ત્રોનું નામ હતું. તેનાપર કુલોની ભાત પાડવામાં આવતી અને સોના અથવા ચાંદીની તારથી સુશોભિત કરાતું, અમદાવાદમાં આજે એ ‘**ઐલચા**’ના નામે ઓળખાય છે. ‘**કૌશેય**’ કોશેટામાંથી તૈયાર થતું રેશમી વસ્ત્ર હતું. પાટણમાં મશરૂ, ગજી, ગજીયાણીની જેમ પટફૂળ, પટપાટું જેવા રેશમના તાકા તૈયાર કરાતા. **શૌભ** એ ક્ષુમાના રેસામાંથી બનતું કાપડ છે. તે લીનન જેવું હોવાનું સંભવ છે.
- જેના માટે ગુજરાત પ્રખ્યાત છે, એવું પટોળું ગુજરાતની નારીનું પ્રિય ઓઢણું છે. એના માટે જાણીતી કહેવત છે, “**પટોળે ભાત ફાટે પણ ફીટ નહિ**”. પટોળા ઉપરાંત રેશમી વસ્ત્રોમાં “**ટસર**”ની ખૂબ ગણના થતી. જૂના કાળે આવાં વસ્ત્રો કસબી, જરકસી, જરબાફ, જરજરી વગેરે નામે જાણીતા હતા. સોનાના કે રૂપાના તારનો ઉપયોગ થતો હોય, તેવા વસ્ત્રોને **તસ્તા** કહેતા.

✚ લોકજાતિઓની વેશભૂષા:

- ગુજરાતમાં અનેક જાતિઓ એ આવીને વસવાટ કર્યો. આ દરેક જાતિઓ પોતાની સાથે આગવા અને નિરાળા પહેરવેશો લાવી છે. કાઠિયાવાડ, કર્ણ, ઉત્તર ગુજરાત, દક્ષિણ ગુજરાત વગેરે પંથકમાં વસતી લોકજાતિઓનો નોખો—નિરાળો પહેરવેશ જોવા મળે છે. ઉપયોગી બની રહેલાં પહેરવેશોને આ વિભાગ: (1) **પુરુષોનો પહેરવેશ**: યુવાન, આઘેડ, અને વૃદ્ધ પુરુષોનો પહેરવેશ, (2) **સ્ત્રીઓનો પહેરવેશ** : તેમાં કુંવારી, પરણેલી, યુવાન અને આઘેડ, વૃદ્ધ અને વિધવા નારીઓનો પહેરવેશ (3) **લગ્ન પ્રસંગે પરણ્યાવા જતાં વરલાડાનો** પહેરવેશ (4) **નાનાં દીકરી – દીકરીનો પહેરવેશ**. પાઘડી, અંગરખું, કેડિયું, ચોરણો, બંડી, દરબારી કોટ પુરુષોનો મુખ્ય પહેરવેશ ગણાય છે. ચોરણી, પાઘડી અને અંગરખું મધ્ય એશિયામાંથી આવીને સૌરાષ્ટ્રમાં સ્થિર થયેલી લોકજાતિની દેન મનાય છે.
- પાઘડી એ પુરુષોની વેશભૂષાનું આગવું અંગ ગણાય છે. ગુજરાતી પાઘડીઓમાં અમદાવાદી, વડોદરાની બાબાશાહી અને ગાયકવાડી, ખંભાતી, સુરતી, પટ્ટણી વગેરે આઠ પ્રકારો મળે છે. દરેક જાતિ તેની પાઘડીની પરખને કારણે પરખાતી. લગ્ન પ્રસંગે વરરાજા **ગુલખાર**ની પાઘડી બાંધે છે. ભરવાડો માથે રાતા છેડાવાળા **ભોજપરાં** બાંધે છે. ચોરણો એ પુરુષોનો પહેરવેશ છે.
- ગુજરાતની લોકનારીઓનો પહેરવેશ એની શોભાસજ્જન અને રૂપરંગની રૂડપને કારણે સવિશેષ સમૃદ્ધ બની રહ્યો છે. તેના ત્રણ વિભાગ પાડી શકાય: (1) ક્ષત્રિય નારીઓનો પહેરવેશ (2) મધ્યમવર્ગની નારીઓનો પહેરવેશ, જુદી જુદી નારીઓનો પહેરવેશ જાતિઓની ઓળખ માટે અત્યંત ઉપયોગી બની રહે છે. **ગુજરાતના લોકજીવનમાં સાડલાની છત્રીસ જેટલીજાતો અને ભાતો જાણીતી છે**. હોશિલી નારીઓ કર્ણ અને જામનગરની બાવનબાગની બાંધણી કે પાટણનું પટોળું પહેરીને મંગળ પ્રસંગે આનંદ માણે છે. તેમજ વરરાજા ચોરણી અને કેડિયું પહેરતા. કેડે ભેટ બાંધીને માથે ભરત ભરેલો ગુઢા રંગનો ‘**નતિયો**’ પહેરતા. આવો નતિયો લોકજીવન માંથી વિસરાઈ ગયો છે. તેનું સ્થાન પાઘડી અને સાફાએ લઈ લીધું.
- બાળકો માટેના જાતજાતના અને ભાતભાતના સાદા અને ભરતભરેલા પોષાકો જોવા મળે છે. સૌરાષ્ટ્રમાં ભરવાડ, રાજપુત, રબારી, આયર, ગરાસિયા અને કાંઠિયાવરણનાં નાના છોકરાઓને **દાડમ, ડોડવડી અને કેવડા** ભાતનું ભરત

ભરેલું ફુલગુલાબી અતલસનું કેડિયું કે લીલી અતલસની ભરત ભરેલી ચોરણી, ગોખરૂને સતારા ટાંકી ભરેલી ભાતીગળ ટોપી કે રાતી મજલીનું માથાબંધણું બાંધે છે.

✚ ઘરેણાં અને સૌંદર્યપ્રસાધનો:

- ગુજરાતના પુરૂષો સામાન્ય રીતે કાનમાં **કર્ણફૂલ**, **કોકરવા**, ગળામાં **ટૂંપિયો**, **ફૂલહાર**, **ચોરસી**, **ગળસવો**, **દોરો**, કાંઠે કડું અને પોંચી, આંગળિયે વેઢ, પંખો ને વીંટી અને પગમાં સોના-રૂપાની બેડી પહેરે છે. જ્યારે સ્ત્રીઓ માથામાં **દામણી અથવા ટીકોં (ચાંદો)**, **નાકમાં નથણી**, **કાનમાં કાંપ**, **કોકરવા**, **કડીયું કે ઠોળિયાં**, **નાકમાં નખલી**, **મસ્કડી કે ટીપકી** પહેરે છે.
- લોકજીવનને વારસામાં જે સૌંદર્યલક્ષી સંસ્કારો મળ્યા છે તેમાં છૂંદણાના કલાસંસ્કારનો સમાવેશ થઈ જાય છે. તેમાં છૂંદણા (tattoo) પડાવાની અને સૌરાષ્ટ્રમાં **ત્રાજવડાં ત્રોફાવવાં** એમ પણ કહે છે. કારડિયા, સથવારા, ચારણ, ભરવાડ, રબારી, કોળી, આચર, મેર, હરિજન, રખેહર અને ચમાર સ્ત્રી-પૂરૂષો હોયે પગેને મોઢે છૂંદણાં પડાવે છે. આદિવાસીઓમાં પણ છૂંદણાનો સંસ્કાર જોવા મળે છે. તેઓ માને છે કે છૂંદણામાં સંમોહન શક્તિ રહેલી છે. ભાતીગળ છૂંદણાથી શોભતા શરીરવાળી કન્યા ચુપકને સરળતાથી આકર્ષી શકે છે. છૂંદણાવાળી સ્ત્રી કદી પ્રેમમાં વિશ્વાસઘાત કરતી નથી. છૂંદણાં વિશે લોકસમાજમાં અનેક લોકમાન્યતા જોવા મળે છે. એમ કહેવાય છે કે, છૂંદણાં પડાવનાર સ્ત્રી કદી વંધ્યા રહેતી નથી. માનવીના મૃત્યુ પછી છૂંદણાં એને વૈતરણી તરાવવામાં મદદરૂપ થાય છે. જેનો હાથે-પગે છૂંદણું હોય એને ઝેરી જનાવર કરડતા નથી.
- પ્રાચીનકાળથી લોકનારીઓ જેમાં રાતા રતુંબલ રંગ ઉપર વારી ગઈ છે, એવી મેંદી એ લોકનારીનું સહજ પ્રાપ્ત એવું પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય પ્રસાધન છે.
- કોઈપણ માંગલિક પ્રસંગની ઊજવણી મેંદીના કસુંબલ રંગ વગર અધૂરી જ લાગે. (સંસ્કૃતિમાં) સંસ્કૃત સાહિત્યમાં મેંદીનો ઉલ્લેખ **‘મદન્તીકા’** અને શબ્દકલ્પદ્રુમમાં **‘મેન્દિકાના’** નામે થયો છે.
- ગુજરાતમાં વસતી તમામ જાતિની સ્ત્રીઓ પાસે કેશ ગૂંથણની આગવી કલા જોવા મળે છે, સૌરાષ્ટ્રની માલધારી સ્ત્રીઓ હાથમાં ઘી નાખી પાટી પાડીને વાળ ઓળે છે. સોભાગ્યવતી નારીઓ સેંથી પાડીને, નાની દીકરિયું મીંડલાં લઈને માથુ ઓળે છે, કાંગસીયા, વણઝારા મારવાડી સ્ત્રીઓ કકરી લઈને માથુ ઓળે છે. ભરવાડ સ્ત્રીઓ રૂપાળા પાન લે છે. જ્યારે આદિવાસી સ્ત્રીઓ પોતાની આગવી ઢબે માથું ઓળી વાળમાં પિત્તળ કે ચાંદીના તારથી ગૂંથી ફૂલો, રંગીન પારા, મોતી કે કોડિયુંની સેરો નાખે છે. લોકનારીઓ માથાના વાળની એવી માવજત કરે છે કે ઘડપણ આવતા સુધી વાળ ઘોળા થતા નથી. માથામાં નાખવા માટે દેશી વનસ્પતિઓનું ઘૂપણું નાખીને ભઠ્ઠીમાં ઘૂપેલ પાકે છે. દીકરી સાસરે જાય ત્યારે માતા હોંશભેર ઘૂપેલની કુંપલી સાથે જ આપે છે.

✚ લોક ઉત્સવો અને પર્વોની સાંસ્કૃતિક પરંપરા:

- મહાકવિ કાલિદાસે શાકુંતલમાં સાચું જ કહ્યું છે કે ‘ઉત્સવ પ્રિયા: ખલુ જતા:’ માનવીને ઉત્સવ અત્યંત વહાલો છે. વિવેકયુક્ત ઉત્સવ ધર્મરક્ષક અને ભાવનાપોષક છે. ઉત્સવ એટલે આનંદ અને ઊર્મિનો ઉભરો, લોકોત્સવની પ્રણાલિકા ઋતુઓના રંગો સાથે ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે. હોળી અને વસંતપંચમી એ ઋતુઓનો રંગોત્સવ છે, દિવાળી એ નવી ફસલનો ઉત્સવ છે.
- વૈશાખ સુદ ત્રીજના દિવસે અપાતી ‘અખાત્રીજ’ એ ગુજરાતના ખેડૂતોનો માનીતો તહેવાર છે, **અખાત્રીજ એટલે અક્ષયતૃતીયા, પંચમહાલ, સાબરકાંઠા ને ડાંગના આદિવાસીઓ વસંતનો ઉત્સવ અખાત્રીજ સુધી ઉજવે છે.**
- આર્ય અને નાગજાતિઓના સમન્વયને અમરત્વ આપતો શ્રાવણ વદ પાંચમનો ઉત્સવ ગુજરાત ભરમાં ‘નાગપાંચમ’ તરીકે ઊજવાય છે. વઢવાણ પાસે **ચોકડી** ગામમાં અને **થાન**માં વાસુકીનાગના મેળાઓ ભરાય છે. **ભૂજ**માં આ દિવસે **ભુજંગદેવ**ની સવારી નીકળે છે.
- અખંડ સૌભાગ્ય અર્થે તેમ જ સંતાનના ક્ષેમકુશળ માટે સ્ત્રીઓ **શ્રાવણ વદ સાતમ**ના દિવસે શીતળામાની પૂજા કરે છે. શીતળા સાતમએ **શીળી સાતમ** તરીકે પણ જાણીતી છે. ગામની ગોરાણી શીતળમાની અને સાદકિયાની વાર્તા કહે છે.

- શ્રાવણ વદી આઠમ એ જ ગોકુળ અષ્ટમી, આ તહેવાર જન્માષ્ટમીના નામે જાણીતો છે, જન્માષ્ટમી એટલે લોકનાયક ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની જન્મજયંતી, કૃષ્ણ જન્મનો ઉત્સવ આહીરો સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યા ત્યારથી આરંભાયો છે. ગોપસંસ્કૃતિનો આ ઉત્સવ એ રાધાકૃષ્ણની રસમસ્તીનું સ્મરણ કરાવે છે. જન્માષ્ટમી એ રબારી અને ભરવાડનો મોટો ઉત્સવ ગણાય છે. તે દિવસે સ્ત્રીઓ ઉપવાસ કરે છે અને લોકો ભેગા મળી રાત્રે ૧૨ વાગ્યા સુધી ભજન કરે છે તેમજ મંદિરોમાં પારણા બાંધે છે, આ પ્રસંગે પંચાંગુરી અને નાળીયેર નો પ્રસાદ વહેંચાય છે.

✚ આદિવાસી સંસ્કૃતિ સંપદા:

- પૂર્વકાલિન આદિવાસી સંસ્કૃતિ : ભારતમાં ૧૦ થી ૮ હજાર વર્ષ પહેલાના અંતિમ પાષણયુગ સમયે “નિષાદ પ્રજા” વસતી હતી.
- ભારતીય સભ્યતાના વિકાસમાં આદિ નિષાદોનું કે ભીલ આદિવાસીઓનું વિશેષ મહત્વ છે. ભીલ ‘આદિવાસી સંસ્કૃતિ’ સર્વપ્રથમ અરવલ્લી પહાડની શિખરાવલીઓમાં વિકસિત થઈ. ભૂસ્તરશાસ્ત્રીઓની દ્રષ્ટિએ તો અરવલ્લી પહાડ દુનિયાનો ઘણો પ્રાચીન ભૂભાગ છે. જ્યાં પૃથ્વીનો લાવારસ સ્થિર થતાં જીવસૃષ્ટિ અસ્તિત્વમાં આવી અને પર્યાવરણ રચાયું.
- આદિવાસીઓ આજે પણ ‘ગોર’, ‘ધૂળાનો પાટ’, ‘કાબારિયો પાટ’ જેવાં ધાર્મિક ઉત્સવોમાં ‘પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ કથા’ કહે છે. ઇંડામાંથી વિશ્વરચના જેવી કથાઓ નિષાદ કે ભીલ આદિવાસીઓની ભેટ છે.

● માન્યતાઓ :-

- નવમાસ સ્વર્ગમાં રહેલ જળમાંથી સોનાનું ઇંડું બન્યું, જેમાંથી ‘જળુકાર ભગવાન’ પેદા થયા.
- મનસાદેવી માછલીના વેશે પ્રગટ થયા.
- જળુકાર ભગવાનના મુખમાંથી અમીની સેર છૂટીને પાતાળમાં ગઈ અને ઉમિયાદેવી પેદા થયાં. જેમણે કાચબીનો વેશ લીધો. ઉમિયાના દેહમાંથી અગ્નિના ટીપાં પડ્યા અને ઘરતી પર આગ લાગી. આ અગ્નિથી ઘરતી પાકીને પર્વત અને પથ્થરો થયા અને જે ઘરતી કાચી રહી તે માટી (જમીન) બની.
- લગભગ ૩૨૫૦-૨૭૫૦ ઇ.સ.પૂર્વેમાં સિંધુ ખીણની સર્વાંગ સભ્યતાનો વિકાસ થયો હતો. અતિવિકસિત સિંધુ સભ્યતાનાં ઘડતરમાં દ્રવિડોનું મહત્વનું યોગદાન મોટા ભાગના વિદ્વાનો માને છે.
- સિંધુ ખીણની નગર સંસ્કૃતિમાં નિષાદ અને કિરાત પ્રજાતિઓ વસતી હતી.
- નવપાષાણયુગના કૃષક નિષાદ કે ભીલ આદિવાસીઓનો ફાળો મહત્વનો છે.

✚ ઇતિહાસમાં આદિવાસીઓ:

- સન ૧૨૫ (સં.૫૮૦) માં ચવનોના હુમલાથી સિસોદિયા (મૈત્રક)વંશનો રાજપૂત રાજા શિલાદિત્ય પાંચમો મરાયો અને વલભીપુરનો નાશ થયો ત્યારે ઇંડર વિસ્તારમાં માંડલિક નામે ભીલ આદિવાસી રાજા રાજ કરતો હતો.
- સં. ૧૨૫૦ થી ૧૩૦૨ સુધી ઇંડરની ગાદી પર ભીલ આદિવાસી રાજા ‘હાથી સોડે’ અને તેના પુત્ર ‘શામળીયા સોડે’ રાજ કર્યાના લિખિત ઉલ્લેખ ‘ઇંડર રાજ્યનો ઇતિહાસ’ પુસ્તકમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે.
- ભીલોનું મહત્વનું રાજ્ય આશાવલ આશરે આઠમી સદીથી અગિયારમી સદી સુધી આજના અસારવા, અમદાવાદ વિસ્તારમાં હતું.
- ઇ.સ. ૧૮૫૭ થી ૧૮૫૮ ના વર્ષમાં મધ્ય ગુજરાતમાં રૂપસિંહ નાયકના નેતૃત્વમાં ૫૦૦૦ આદિવાસીઓ અંગ્રેજો અને દેશી રાજાઓના અત્યાચારો સામે વીરતાપૂર્વક લડ્યાં.
- ૧૭ નવેમ્બર, ૧૯૧૩ ના રોજ ગુરુગોવિંદ ગિરિની આગેવાની નીચે માનગઢના પહાડ પર આરંભાયેલા સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં ૧૫૦૦ આદિવાસીઓ શહીદ થયા હતા.
- ‘એકી આંદોલન’ અંગ્રેજો અને જાગીરદારો વિરુદ્ધના આંદોલનમાં કાંતિવીર મોતીલાલ તેજવતના નેતૃત્વમાં ઉત્તર ગુજરાતના પાલચિતરિયા ગામે ૧૨૦૦ આદિવાસીઓએ શહીદી વહોરી હતી.
- ‘સમન્વયકારી ભારતીય સભ્યતાનાં વિકાસરૂપ યુક્લેટિસના પટ પર અનેક હિન્દુ નગર રાજ્યો વિસ્તરેલા હતાં’
- સ્વામી શંકરાનંદ, “હિન્દુ સ્ટેટ ઓફ સુમેરિયા

✚ વર્તમાન આદિવાસીઓ:

- આદિવાસી ભારતના મૂળ નિવાસી છે.
- ગુણાદ્યના 'કથાસરિતસાગર' માં 'ભીલ' શબ્દનો પ્રથમ ઉલ્લેખ થયો છે. તે પહેલા એટલે કે વેદો અને પુરાણોમાં 'નિષાદ' કે 'પુલીંદ' તરીકે ઓળખાતા.
- ભૌગોલિક પરિસ્થિતિને ધ્યાને લેતાં ગુજરાતનાં આદિવાસીઓની ગણના ભારતના મધ્યભાગનાં આદિવાસીઓ સાથે કરવામાં આવે છે. આદિવાસીઓ દેશના ૧૯% ભૂભાગ પર વસે છે.

● આદિવાસીઓ સામાન્ય પરિચય:

- ગુજરાતમાં મુખ્ય આદિજાતિ તરીકે ભીલોનું સ્થાન છે, ગુજરાતમાં કુલ વસતિના ૧૪.૯૨% આદિવાસીઓ છે.
- ગુજરાતમાં આદિવાસીઓની ઉપજાતિઓ: ડુંગરી ભીલ, સોખલા ગરાસિયા, ડુંગરી ગરાસિયા, દુબળા, ઘોડિયા, ગામીત, ચૌધરી, ઘાનકા (તડવી), ગોંડ, કાથોડી, વારલી, કોળી, કોંકણા (કુકણા), કુણબી, નાયક, પારઘી, પટોલિયા, પોમલા, સીદી, કોટવાળિયા વગેરે.
- આદિ-ઓસ્ટ્રેલોઈડ જાતિને આદિ-આગ્રેય કે 'નિષાદ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- ભીલ આદિવાસીઓ નિષાદોના પૂર્વજ છે તેવી માન્યતા છે.

● પહેરવેશ અને આભૂષણો:

- આદિવાસી સ્ત્રીઓનો પહેરવેશ: સોળ હાથનો 'સારણો' એટલે કે ચણિયો.
- ગળાથી કમર સુધી 'ઝૂલડી' જેનું સ્થાન અત્યારે પોલકું (બ્લાઉઝ) એ લીધું છે.
- 'હારલા' (સાડલા) ઓઢવાનો રિવાજ, પગના આભૂષણો ને 'કરલા' (કડલાં) અને 'તોરા' (છડા) કહેવાય. જે ચાંદીના બનેલા હોય.
- પગની આંગળીએ 'અગોઠિયા' (વીંટીઓ), હાથે ચાંદીનો કે હાથીદાંત નો 'સૂર' (ચૂડો) અને 'બલોયા' (બલૈયા) પહેરે છે. ઉપરાંત કાચની 'કાવરિયો' (બંગડીઓ) ગળામાં ચાંદીનો 'વારલો', મણકા-મોતીનું કલાત્મક 'હારિયું' (હાર) અને ગોલરાવાળું (ઝૂલવાળું) પાટીયું પહેરે છે.
- કાનમાં ચાંદીના "ડોળનાં" (ડોરણા) અને તહેવારોમાં 'ઝૂમરાં' (ઝૂમણાં)
- લગ્નપ્રસંગે માથે ચાંદીનું 'બોરિયું' અને 'દામણી' પહેરે છે.
- નાકે ચાંદીની 'ફૂલરી' પહેરે છે, મણકા - મોતીના કલાત્મક 'કોનેયા' થી ગજવા શોભાવે છે.
- 'હિરકલી' નામના સોનેરી ઘાસમાંથી પણ આભૂષણો બનાવી શરીર શણગારે છે.

● આદિવાસી પુરુષોનો પહેરવેશ :-

- વૈશ્વિકરણ અને ઉદારીકરણના યુગમાં અન્ય સંસ્કૃતિઓનું આક્રમણ થયું હોવાથી આદિવાસી પુરુષોનાં પહેરવેશમાં કોઈ ખાસ વિશેષતા નથી.
- વિશિષ્ટ વળ વાળેલી પાઘડી
- ગળાથી કમર સુધી ટૂંકી બાંયની સફેદ કે ખાખી રંગની 'ઝૂલરી'
- ઝૂલરીને ચાંદીના બટનવાળી 'હાંકળી' (સાંકળી) લગાવતા.
- ઢીંચણ સુધીના ઘોતિયા.
- લગ્ન કે મેળા પ્રસંગે કાનમાં સોનાના 'ગંઠોડા' કે 'મરકીઓ' પહેરતા.

❖ હથિયારો:

- તીર-કામઠું કે તલવાર વિનાનું 'ખોલરુ' (ઘર) શોધ્યુંએ મળે નહીં.
- 1) 'હરજલી' (બરુ) ના રાડાનું તીર (બાણ)
- 2) મથાળે નાના ભાલા જેવા તીર જે 'ભાલરાં' નામે ઓળખાય છે. કટાર જેવો આંકડો વળેલા તીર 'કટારી' નામે ઓળખાય છે.
- 3) 'હેંગરા' નામના વૃક્ષનું કઠણ ફળ બેસાડેલ તીર 'લાખણી કે 'ટપી' નામે ઓળખાય છે.
- 4) મથાળે તીક્ષ્ણ અને નીચેના ભાગે આમળેલા તીરને 'તુબરખું' કહે છે.

5) સારી જાતની 'ગજવેલ' માંથી તલવાર બનાવાય છે.

❖ ઘર (ખોલરું):

→ આદિવાસીઓ પોતાના ઘરને 'ખોલરું' કહે છે.

→ ગામને ફળો, પાડો કે ગોમ કહે છે.

→ સાત-આઠ ગામના સમૂહને 'સૂડ' કહે છે.

→ નવ દંપતી માટે ઘર બાંધવાનો ખર્ચ સંયુક્ત કુટુંબ ભોગવે છે.

→ ઘર બાંધવા માટે સાદડ, શિરીષ, વાંસ, ખજૂર વગેરે સ્થાનિક લાકડાનો ઉપયોગ કરે છે. ઘર પૂરું બંધાઈ રહે ત્યારે 'કેરવાસો' (ઘરવાસો) ની વિધિ કરે છે. જે મુખ્યત્વે રવિવાર કે મંગળવારે કરવામાં આવે છે.

→ ઘરના આગળના ભાગમાં ઊંચે એક ટોપલું હોય છે. જેમાં રાતના સમયે 'પાણી' માં ફૂકડા રહે છે.

→ લાકડાને કોરીને બનાવેલ લંબચોરસ 'પારેસા' (કુંડી) માં પાણી રાખવામાં આવે છે.

❖ ઘરવખરી:

→ લોટ બાંધવા માટે લાકડાની કથરોટ.

→ લાકડું કોરીને બનાવેલ 'ડોઈલો' (ચાટવો)

→ અનાજ ખાંડવા ખાંડણિયો (ઉખણો/ઉખળો)

→ ખાંડવાના સાધનને 'હોબેલું' કે 'મૂહળ' કહે છે.

❖ રોજિંદા જીવન સાથે વણાયેલી કળા : -

❖ માટીકલા:

→ અનાજ ભરવા માટે માટીની કોઠીઓ. જે સ્ત્રીઓ દ્વારા તળાવની કાળી-ચીકણી માટીમાં ઘઉંનું ઝીણું ઘાસ (હુશેલ) અને પાણી મેળવી ગૂંદીને બનાવવામાં આવે છે.

→ કોઠીઓને અંદરથી ગુગળના ગુંદરથી લીપવામાં આવે છે. જેથી અનાજ લાંબા સમય સુધી બગડતું નથી.

→ ચાલણ-ચૂલી, દેવી-દેવતા અને માનતાના માટીના ઘોડા.

❖ કાષ્ટકલા:

→ પુરુષો ખજૂરીના પાનના રેસામાંથી દોરડીઓ બનાવી ખાટલા ભરે છે.

→ લાકડામાંથી શિલ્પ ખચિત કુંભીઓ બનાવે છે.

→ ઢોલ, તંબૂરો, કુંડી, ડોબરું, તારકો જેવા વાદ્યોની રચના પુરુષો કરે છે.

→ મોરપીંછ અને "હિરકલી" ના ઘાસમાંથી બનાવેલ આભૂષણોથી શણગારે છે.

❖ ચિત્રકલા:

→ ચિત્રો દોરવા માટે દાતણની પીંછી, ચુનો ગેરુ અને હવે તો બજારમાં રંગો નો પણ ઉપયોગ

→ ગોતરેજ, શિકાર નુ દ્રશ્ય, ઘોડા, ઘોડેસવાર, ગતિશીલ આગગાડી, બસ, પાલતુ પશુઓ, જંગલી પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ વનરાજી વગેરે ચિત્રો અને રેખાંકનો દિવાલો પર દોરે છે.

→ ભગ્નપ્રસંગે આરંભે ચિતરાતો " ગોતરેજ " ઉત્તર ગુજરાતના આદિવાસીની ચિત્રકલાનો ઉત્તમ નમુનો છે.

→ મધ્ય ગુજરાતના રાઠવા અને નાયકા આદિવાસીઓ કુટુંબ અને પશુઓની સુખાકારી તથા ખેતીની બરકત માટે બાબા પિઠોરાની માનતા માની પીઠોરા દેવની પુરી ભીંત ભરી ને ચિત્રો દોરે છે.

→ દક્ષિણ ગુજરાતના વારલી આદિવાસીઓ ઘરને શોભાવવા સફેદ રંગથી વનમાં વસતા લોકોના જીવન વૈભવને ચિતરે છે.

❖ છૂંદણાં :

→ કેટલાક સ્ત્રી-પુરુષો શોખ કે શોભા માટે હાથ-પગ-મુખ પર મેળામા “ મશીન ” થી કલાત્મક છુંદણા છુંદાવે છે આ કળા એક પેઢી બીજી પેઢી ને વારસામા આપે છે. આ પરંપરિત લોકવિદ્યા - લોકજ્ઞાન આદિવાસી જીવના સાથે વણાય છે.

❖ આદિવાસી સામાજિક બંધારણ:

❖ શ્રમ વિભાજન :

→ સ્ત્રી પુરુષ કરતાં વધુ સક્રિય છે. કેટલાક કામ સ્ત્રી પુરુષો સાથે રહીને કરે છે. ખેતરમાથી ઘાસ ઢોરોને નાખવાનું, ખાદ્ય ફળો વીણવા ઘરકામ કરવું, લાકડાના ભારા વેચવા આ કામ માત્ર સ્ત્રીઓ જ કરે છે. જ્યારે ખેતર ખેડવું, વાવવું, પાકને અને બળદોને પાણી પાવું- આ કામ મત્ર પુરુષો જ કરે છે.

❖ જાતિના ગોત્રો :

→ વિવિધ ગોત્રો (અટક) ઘરવતા આદિવાસીઓ બહિર્ગોળ લગ્નપ્રથાને અનુસરે છે. તેઓ પુખ્ત ઉંમરે પોતાના ગોત્ર બહારા લગ્ન કરે છે.

→ ગોત્ર કે પેટાગોત્રમા ઊંચનીચ ના ભેદભાવ હોતા નથી

→ ગોત્ર ભાઈચારાની ભાવના કેળવે છે.

❖ સગાઈ સંબંધો:

● પિતા:

→ કુટુંબમા મોટો આદમી (વડો) ગણાય છે.

→ આદિવાસી સમાજમા અત્યારે પિતૃસત્તાક, પિતૃવંશી અને પિતૃસ્થાની પરિવાર વ્યવસ્થા અસ્તિત્વમા છે.

→ આમ છતાં અન્ય સમાજ સાપેક્ષ આદિવાસીઓની સ્ત્રી વધુ સ્વતંત્ર છે

● કાકા:

→ લગ્ન નક્કી કરવાના પ્રસંગે કાકાની સંમતિ જરૂરી. કન્યા શુલ્ક (દાપુ) મા કાકાને ભાગ આપવો પડે.

→ લગ્નમાં કન્યાની પધરામણી કાકા જ કરે છે.

● મામા:

→ સમાજમા મામાનું સ્થાન નહીવત છે. ભીલ સમાજમા લગ્ન પ્રસંગે મામેરું લાવવા સિવાય મામાનું ખાસ મહત્વ નથી.

● જમાઈ:

→ સાસુ, સસરા, સાળા વગેરે સંબંધીઓના મૃત્યુ પછી ગોળ ખવડાવી શોક ભગાવવાની સામાજિક વિધી કરવાની ફરજ જમાઈની હોય છે.

❖ આદિવાસી સમાજમા શાસન પદ્ધતિ અને ગ્રામ સંગઠન :

● મુખી:

→ ગામનો “ વડો આદમી ”

→ ગામમા પશુઓ અને માણસો ઉપર સામુહિક રીતે રોગ ફાટી નીકળે તો ‘માંદુકું’ વળાવવું, મેળા, ગોર, નોરતા જેવા જાહેર ઉત્સવો પ્રસંગે બંદોબસ્ત કરવો.

→ દિવાસાના દિવસે ગામની સુખાકારી માટે ‘લીલવણ’ પૂજાવવી.

→ ગુનેગારને જલ્દી પકડવા અને ગુનાનો ઝડપી ફેસલો લાવવા ‘ભવાંની કાઢવા’, ‘ધીઝ’ કરાવવાની જવાબદારી પણ મુખીની હોય છે.

● મતાદાર:

→ મુખીથી ઉતરતું સ્થાન ‘મતાદાર’ નું છે.

→ તે મુખીને ધાર્મિક - સામાજિક કાર્યોમાં મદદ કરે છે.

→ ફળિયા વાર અલગ-અલગ મતાદાર હોય છે.

● **ગામ સંગઠન:**

→ નજીકના સાત કે દસ ગામોને જોડી ગામજૂથ (સૂડું) બનાવે છે.

→ પાચં કે સાત સૂડાં ગામજૂથ ‘પટ્ટો’ કહે છે.

→ ખૂન, સગોત્રમા લગ્ન જેવા મોટા સામાજિક ગુના કે જેમનો ગામ મુખી દ્વારા ઉકેલ ન આવી શકે એવા ગુના ‘સૂડા’ કે ‘પટ્ટા’ માં જાય છે.

❖ **ભીલ આદિવાસી સમાજ :-**

● **પૂર્વજનું સન્માનીય સ્થાન :-**

વરિષ્ઠ વ્યક્તિ સમાજની સંપત્તિ કે કુદરતી સ્ત્રોતો પર કર નાખી શકતી નથી તેમજ વેચી પણ શકતી નથી. જમીન, જળ અને જંગલ પર સમગ્ર વંશનો કે કુળનો અધિકાર હોય છે, આ સહભાગિતામાંથી એક સમાન ‘લોક’ આવિર્ભાવ પામે છે. પૂર્વજપૂજા અને પૂર્વજ પ્રત્યેની સન્માનની ભાવના હોવાથી વરિષ્ઠ વ્યક્તિના મરણ પછી ધાર્મિક અનુષ્ઠાન કરી પૂર્વજને જીવતા દેવ તરીકે દેરીમાં સ્થાપે છે. આ સ્થાનેથી પસાર થતાં સ્ત્રીઓ મલાજો પાળવા માથે ઓઢે છે.

સમાજમાં લિંગભેદની ભાવના વિના સ્ત્રી-પુરુષને સમાન હક મળતો હોવાથી સ્ત્રી તરફ પણ સન્માનની ભાવના હોય છે. આથી માતાના મૃત્યુ પછી તેના અસ્થિ (ફૂલ) કુંભમાં મૂકી ઘરમાં ‘હિતદેવી’ તરીકે સ્થાપે છે, પત્નીના મૃત્યુપછી તેનું એક ઘરેણું કુંભમાં મૂકી ‘લોગદેવી’ તરીકે સ્થાપે છે.

● **સમાજમા સ્ત્રીનું સ્થાન :-**

લગ્ન વર-કન્યા અને માતા-પિતાની પસંદગીથી થાય છે. સમાજમા ગોઠિયા-ગોઠણ(પ્રેમી- પ્રેમિકા) કરવાની પ્રથા હોવાથી કન્યાના લગ્ન પહેલાના અન્ય પુરુષ પ્રેમી સાથેના જાતીય સંબંધો ધ્યાન મા લેવામા આવતા નથી. બહુપત્નીત્વ નો રિવાજ હોવાથી જમીન-જાયગ અને ઢોર ઢાંખર ની વહેચણી પત્નીઓ પ્રમાણે થાય છે. પ્રૌઢાવસ્થા પાર કર્યા પછી આર્થિક સ્થિતિ સારી થાય અને હૃદય સુતેલી સમાજ સ્વીકૃત લગ્નપ્રણાલી પ્રમાણે લગ્ન કરવાની મહેરછા થતાં પોતાના સંતાનોની હાજરીમા પતિ-પતિન વાજતેગાજતે લગ્ન કરે છે. આદિવાસીઓના પારગી જેવા ગોત્રમા સ્ત્રીના પિતાનું ગોત્રનામ સાસરીમા પણ ચાલુ રહે છે

ગોત્ર દેવ તુંબરાજના પ્રતીકરૂપે ઘોળી ઘજા પતિના આંગણે ફરકાવે છે. જાતિમાજ લગ્નપ્રથા અસ્તિત્વમા હોવાથી આદિવાસી સમાજમા એકતા જળવાઈ રહે છે.

- પ્રકૃતિ તરફના પુજ્ય ભાવમાંથી ‘રૂવો ભાંખર’ (રૂડો ડુંગરદેવ), ‘તુંબરાજ’, ‘કાળો મગરો’ (કાળોડુંગર દેવ, માણેકનાથ) વગેરે પૂરા પ્રદેશના ‘લોક’ ના પ્રાકૃતિક પહાડદેવ આવિર્ભાવ પામ્યા છે.
- ઋગ્વેદકાલીન દેવ-દેવી ધુલોક (સ્વર્ગ લોક), અંતરિક્ષ (આકાશ) અને પૃથ્વી પર વસવાની માન્યતા.
- પાતાળમાં વસતા કોઈ દેવી-દેવતાનો ઉલ્લેખ ઋગ્વેદમાંથી પ્રાપ્ત થતો થયો નથી, જ્યારે ભીલ સમાજના પ્રમુખ દેવી-દેવતાનો સંબંધ પાતાળ અને જળ સાથે છે. તેમના આદિ દેવ જળુકાર ભગવાન છે.
- ઋગ્વેદકાલીન દેવ રુદ્રને મળતો આવતો કોઈ દેવ કોંબરિયો ઠાકોર પ્રારંભમાં પાતાળમાં જ વસે છે.
- કૃષિની દેવી સીતા પ્રાકૃતિક તત્વોમાંથી આવિર્ભાવ પામ્યાની માન્યતા.

❖ **આદિવાસી દ્રશ્ય સંસ્કૃતિ સંપદા :-**

અર્થર્થવેદ ઋષિએ પૃથ્વી સૂક્તમાં લખ્યું છે : - **યસ્માત નૃત્યન્તિ ગાયન્તિ ચૈતવા !** અર્થાત એલના વંશજ પોતાની જ માતૃભૂમિમાં નૃત્ય અને ગીત દ્વારા પોતાનું મનોરંજન કરે છે.

- નવલાખ દેવીઓની સ્મૃતિમાં ઉત્તર ગુજરાતના આદિવાસીઓ આસો સુદ એકમથી નવ દિવસ ઉપવાસ કરીને નોરતું નાચે છે.

- નોરતામાં લાકડાનું મહોરું પહેરનાર વ્યક્તિનાં હાથમાં લાકડાંનું ખાંડું (તલવાર) હોય છે, તેને ‘બૂટો’ કહે છે, નવલાખ દેવીઓના પ્રતીકરૂપે ચાર પુરુષો દેવીઓનાં સ્વાંગ લે છે. તેને ‘રાઈચો’ કહે છે. ઊંચા જાડા લીલા વાંસની ટોચે દેવીનું ત્રિશૂળ મઢી ઘજા ફરકાવે છે, તેને ‘નેજો’ કહે છે.
- પહેલાં દેવીના સ્થાનકે પછી ગામના ઘેર ઘેર અને અંતે ‘સૂડા’ના ગામોમાં “ઢમસળીઓ”(ઊભો) ઢોલ વગાડી નોરતું રમવાની શરૂઆત.
- આસો વદ દશમથી આદિવાસી વિસ્તારમાં યુવાન-યુવતીઓ ‘ખોદહા’ નો વેશ કાઢે છે. પૂરી રાત નાચ્યા પછી યુવાન-યુવતીઓ વહેલી સવારે નદી કે સરોવર કિનારે જઈ ચોળા-મકાઈ ‘ગૂગરી’ બાફે છે. અને ખાઈને વિખરાઈ છે.
- ભાદરવા માસમાં શનિવાર રાત્રે ઉત્તર ગુજરાતનાં આદિવાસીઓ ઘૂળાનો પાટ (મહામાર્ગી પાટ) પૂરે છે. અને વાંદરાનો વેશ કાઢે છે.
- ‘સિતરી જ્યોત’ પ્રગટાવી મુખ્ય સાધુ ગુરુ-ચેલા બનાવવાની વિધિ કરે છે.
- મહાભારત એ ભીલ આદિવાસીઓનો કોબરિયા ઠાકોરની મૂર્તિઓ લાવીને સ્થાપના કરવાનો મહિનો છે.
- ભોપા ‘ભારથ’ અને ‘રોમા સીતામાની વારતા’ માંથી સીતાહરણથી આરંભી રાવણવધ અને અમરજ્યોતની વીરરસપ્રધાન પાંખડીઓ સાંગો વાદ્ય પર ગાવા લાગે છે.
- હોળી-ગોર-ગવરી જેવા ૧૫ દિવસથી ૪૫ દિવસ સુધી ચાલતા આદિવાસી ઓના પ્રમુખ મહોત્સવો છે.
- વિશ્વનો અનોખો લોકોત્સવ ‘ગવરી’ :-

વર્ષામાં આવતો ‘ગવરી’ એ ભીલ આદિવાસીઓમાં મુખ્ય મહોત્સવ છે. ગવરી ભાદરવા સુદ એકમથી આસો સુદ અગિયારસના સૂર્યોદય સુધી પૂરા ૪૧ દિવસ ચાલતો, અનેક ગામોમાં ચાલતો. અનેક લોકનાટ્યોથી સંલગ્ન અને ૬૦ થી ૧૦૦ જેટલા નટથી પ્રદર્શિત થતો ભારત દેશનો અદ્વિતીય લોકોત્સવ છે, આ સમયે અરવલ્લી પહાડી પ્રદેશનું પૂરું લોકજીવન - પૂરાં ગામ બધુ જ કામ છોડી ગવરીનાં દર્શન કરે છે.

❖ વિવિધ :-

- **વેડી વેવાંણ :-** કન્યા કે વરની જુવાન બહેનને ‘વેંડી વેવાણ’ કહે છે.
- **મોરિયું નયાવવું :-** જાન જવાની આગલી રાતે ‘વીદ’ ને અને જાન આવવા ની આગલી રાતે ‘લાડી’ ને નૃત્ય પછી ખાટલામાં બેસાડી ચાર માણસો ખાટલાને ઊંચકીને નાચે છે જેને મોરિયું નયાવવું કહે છે.
- દક્ષિણ ગુજરાતના આદિવાસીઓનું વિશ્વ વિખ્યાત નૃત્ય માંડવાનૃત્યુ છે, આ સમયે નૃત્યના અનેક ‘ચાળા’ બદલાય છે. દક્ષિણ ગુજરાતનાં આદિવાસીઓના ‘ભાયા’, ‘ઠાકર્યા’, ‘પાવરી’ તથા ડોબરું નૃત્યો આગવી વિશેષતા ધરાવે છે.

❖ ચર્મવાદો

- (૧) ઢોલ
 - (૨) જોનવિયો ઢોલ (સામૈયાનો ઢોલ)
 - (૩) ઝોરી ઢોલ
 - (૪) ઢુહલાનો ઢોલ (માંદાનો ઢોલ)
 - (૫) ઢમસળિયો ઢોલ - હોળી, ગોર, લગ્ન, મેળામાં વગાડાય,
 - (૬) વારી ઢોલ - કોઈના મૃત્યુ પ્રસંગે, ‘સરેતરા’(ચઢાઈ) સમયે, કે સરકારી અમલદારના આગમન સમયે વગાડાય, ઢોલ બનાવવા ‘સવણ’ના થડને ગોળાકાર કોરી બંને બાજુ બકરાના ચામડાથી મઢે છે.
- સાંગ :-** એકબાજુ ચામડું મઢીને સાંગ નામનું ચર્મવાદ્ય બનાવાય છે.
 - (૧) આરતીની સાંગ
 - (૨) નાચનાવી સાંગ

III. વાજું (નાનું ઢોલ)

મોટા ઢોલથી પ્રમાણમાં નાનો આકાર ધરાવતું આ વાદ્ય કુંડી અને શરણાઈ (લગા) સાથે વગાડાય છે.

IV. કુંડી :- ઊંડા તાંસળા જેવી માટીના પાત્રના મુખ પર ચામડું મઢે છે, તેને આદિવાસીઓ કુંડી કહે છે.

❖ તંતુવાદ્ય :-

V. તંબૂરો: 'હાલ' વૃક્ષના લાકડા તથા 'નકલી' થી તાર બનાવી બનાવાય છે,

VI. સારંગી :- લાક્ષણિક તંતુવાદ્ય છે. તેની રચના શીમળાના વૃક્ષમાંથી કરે છે, ઘોડાના પુરુષના વાળનો ઉપયોગ થાય છે.

❖ સુષિરવાદ્ય :-

VII. શંખ (હખ)

VIII. શરણાઈ (લગા)

IX. વાંસળી

X. ઘોડલિયું(કોરાયું) - મધ્ય ગુજરાતનાં રાહવા આ વાદ્યને 'ધાંધરી' કહે છે.

XI. ઝાલર - કાંસાની નાની થાળીને દાંડીથી વગાડે છે, તેને ઝાલર કહેવાય,

XII. મંજીરા - (તાળિયા)

XIII. ઘૂઘરિયો (કુગરિયો) - તેન 'વેંટલા' પણ કહે છે, અત્યારે ઘૂઘરિયોનું સ્થાન 'લેજિમે' લીધું છે.

❖ આદિવાસી મૌખિક સાહિત્યનું સંશોધન-સંપાદન :-

- ડૉ.હસુ યાજ્ઞિકે 'લોકવિદ્યાવિજ્ઞાન' માં સંશોધક અને સંપાદન દ્વારા ભીલી સાહિત્યના ૪૦ પુસ્તકોનો સર્વાંગી અભ્યાસ કરી 'આદિવાસી લોકવિદ્યા' ને ભારતીય અને ગુજરાતી લોકવિદ્યાક્ષેત્રે એક સ્વતંત્ર ધારા તરીકે સ્વીકાર કર્યા છે.
- ડૉ ભગવાનદાસ પટેલ દ્વારા સંશોધિત- સંપાદિત ભીલ આદિવાસીઓના ચાર લોકમહાકવ્યો.
 - (૧) રોમ-સીતમાની વારતા (ભીલી રામાયણ)
 - (૨) ભીલોનું, ભારથ (ભીલી મહાભારત)
 - (૩) ગુજરાંનો અરેલો
 - (૪) રાઠોર વારતા
- મોઈજી રસીવાલા ભીલોનાં પ્રમુખ લોકાખ્યાનોના અંશોનું ફ્રેંચ ભાષામાં ભાષાંતર કરી એન્થ્રોલોજી બનાવી રહ્યા છે.
- ડૉ. ગણેશ દેવીએ, પ્રસિદ્ધ કરેલ Painted Words નામની એન્થ્રોલોજી માં 'ભીલોનું ભારથ' ના સાહિત્યક દ્રષ્ટિએ અગત્યના અંશો અંગ્રેજીમાં પ્રગટ કર્યા છે.
- નયન સૂર્યાનંદ લોકપ્રતિષ્ઠાન, મુંબઈ દ્વારા પ્રકાશિત The Tribal Literature of Gujarat, Ed, by Bhagvandas Patel પુસ્તકમાં ડૉ. હસુ યાજ્ઞિક ભીલી સાહિત્ય અંગેના લેખો અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે,
- AADIVASI LOKAKHYANO - ડૉ.નીલા શાહ દ્વારા અનુવાદિત પુસ્તક,
- કેન્દ્રિય સાહિત્ય અકાદમી, દિલ્હીએ ડૉ.મૃદુલા પારીખ દ્વારા હિન્દીમાં અનુવાદિત 'ભીલોકા ભારથ' પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.
- ગુજરાતના મૂર્ધન્ય વિવેચકો દ્વારા ભીલી સાહિત્ય વિશે વિવેચાયેલા લેખો ડૉ.બળવંત જાની દ્વારા સંપાદિત કરાવી ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી એ 'વનસ્પર' પુસ્તકમાં મૂક્યા છે,
- ગુર્જરી ટ્રાયબલ ફાઉન્ડેશન, અંબાજી દ્વારા પ્રસિદ્ધ 'ભીલીસાહિત્ય: એક અધ્યયન' ગ્રંથમાં ડૉ. હસુ યાજ્ઞિકે વર્ષ ૧૯૮૫ થી ૨૦૦૮ સુધીના સમયમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા લેખોનું સંપાદન કર્યું છે,
- 'ગ્રામણ અને આદિવાસી કંઠ પરંપરા' - ડૉ. હસુ યાજ્ઞિક (ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન)
- ડૉ. દીપક પટેલે 'ભીલી સાહિત્ય :કૃતિ અને સંસ્કૃતિ' પુસ્તકમાં ભીલી લોકાખ્યાનો પર અભ્યાસ કર્યો છે.
- શિવશંકર ચુ. જોશી ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, મુંબઈ દ્વારા પ્રકાશિત 'ગોપીચંદ ભરથારીની વારતા' ની ભૂમિકામાં આ સંશોધકે સિતેર હજાર વર્ષપૂર્વ કાલીન આદિવાસી સંસ્કૃતિ-સભ્યતાના મૂળ-કૂળ શોધવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

- આજથી આઠેક હજાર વર્ષ પૂર્વે દેવ દેવીની ઉપાસના કરનાર અને માછીમાર તરીકેનું જીવન ગુજારતી નિષાદ ગુજરાતમાં સ્થાયી થવાનું નક્કી કર્યું, આજની કોળી, ખારવા, વાઘેર અને મિયાણા જાતિઓ તેમના વંશજો ગણાય છે,
- શોણીતપુરના રાજવી બાણાસુરની પુત્રી ઉષા (ઓખા)નું લગ્ન ભગવાન શ્રી કૃષ્ણના વંશજ (પૌત્ર) અનુરુદ્ધ સાથે થયું, ઓખાએ પાર્વતીજી પાસે શીખેલું લાસ્ય નૃત્ય દ્વારિકાની ગોપીઓને શીખવ્યું. (જે આ જે રાસડા તરીકે પ્રખ્યાત છે અને સૌરાષ્ટ્રમાં લોકપ્રિય છે.)
- દશેમી સદીમાં સૌરાષ્ટ્રમાં સિથિયન (હૂણો)ભારતમાં આવ્યા, તેઓ સૂર્યના પૂજક હતા, તે આજના કાઠી દરબારો.
- ૧૫ એપ્રિલ, ૧૯૪૮ ના રોજ સૌરાષ્ટ્રના દેશી રાજ્યોનું એકીકરણ કરીને ‘બ’ વર્ગનું ‘સૌરાષ્ટ્ર’ નામનું રાજ્ય બન્યું, જેમાં મધ્ય સૌરાષ્ટ્ર, ઝાલાવાડ(સુરેન્દ્રનગર), હાલાર(જામનગર), સોરઠ (જૂનાગઢ) અને ગોહિલવાડ (ભાવનગર) એમ પાંચ જિલ્લાઓ દ્વારા વહીવટ ચાલતો, તે સમયે સૌરાષ્ટ્રનું પાટનગર ‘રાજકોટ’ હતું
- પ્રાચીનકાળથી સૌરાષ્ટ્ર-સુરાષ્ટ્ર,સ્વારાટા,સુરોસ્થસ, ઔરેતુર, સુરાષ્ટ્રેણ, સુરઠ, સોરઠ કાઠિયા વાડના નામે ઓળખાય છે,
- સુરેન્દ્રનગર વિસ્તારમાં આવેલ થાન, ચોટિલા અને મૂળી ને પુરાણોમાં ‘પાંચાળ ભૂમિ’ કહેવાયું છે.
- ગોહિલવાડ અને સોરઠ બેની વચ્ચે આવેલો પંથક બાબરિયાવાડ તરીકે ઓળખાય છે, જાફરાબાદ તેનોજ એક વિસ્તાર છે,
- ઊનાળામાં જ્યારે નળ સરોવરનું પાણી સુકાઈ જાય ત્યારે ત્યાંના પઢારો કાળ-દુકાળે સરોવરની જમીન માંથી ‘બીડ’ નામનું કંદમૂળ કાઢી, સૂકવી અને તેના રોટલા બનાવીને ઉપયોગમાં લે છે,
- ૧૭મી સદીમાં લાલ, સફેદ અથવા ભૂરા પટ્ટાવાળાં સુતરાઉ અને રેશમી વસ્ત્રને ‘ઈલાચ’ કહેતા તેના પર ફૂલોની ભાંત પાડવામાં આવતી અને તેને સોના અને ચાંદીના તારથી સુશોભિત કરાવું, અમદાવાદ માં આજે તે ‘ઐલચા’ ના નામે ઓળખાય છે.
- સોના કે રૂપાના તારનો ઉપયોગ થતો હોય તેવા વસ્ત્રોને તાસ્તા/જરદોશી કહેતા. બકરાના વાળ માંથી મેળવેલ ઊનમાંથી બનાવાયેલું ભરવાડણોનું ઊની વસ્ત્ર ‘લોબડી’ તરીકે ઓળખાય છે,
- ૧૬મી સદીમાં પ્રખ્યાત સ્ત્રીઓ અને હાથીની બનતી ભાત ‘નારીકુંજર’ તરીકે ઓળખાય છે.
- ચારોળી જેવા રંગ કે નાની ગોળ ભાત વાળા વસ્ત્રો ‘ચારુલિયા’ કહેવાતા.
- **ચંદ્રકળા :-** હાથ વણાટની મહારાષ્ટ્રીયન ઢબની સાડી
- **સોવનસળી :-** રેશમી/બનારસી પોત ઉપર સોનેરી આડી – ઊભી કસબી લીટી વાળી સાડી
- **કલધેર :-** લગ્ન પ્રસંગે પહેરાતું કિંમતી કસબી થપ્પ્યો ચોંટાડેલું રેશમી લાલ-લીલી બાંધણીવાળું વસ્ત્ર
- **કામદાની:-**સુતરાઉ કાપડ રૂપેરી ટીપકીના ભરતવાળું વસ્ત્ર
- **છાંટણું :-** હોળીના તહેવાર ઉપર સફેદ પોત ઉપર પાકા કેસરી રંગની છાંટવાળું સુતરાઉ ઓઢણું
- **સાળું :-** જરીની કિનાર મુકેલું એકરંગી ઓઢણું
- **ખીરોદક :-** દૂધ જેવું ઊજળું અને પાણી જેવું પાતળું રેશમી વસ્ત્ર
- **ગવન :-** પછાત વર્ગની ગામડાની મહેનતુ સ્ત્રીઓમાં પહેરાતી ભાતીગળ સાડી
- શોક પ્રસંગે પહેરાતી સાડીઓ-મલીર- મોવન – મોવનિયું.
- પાટીદાર, જૈન, મારવાડી વિધવા સ્ત્રીઓ દ્વારા પહેરાતી સાડીઓ – સિંદૂરીયો, મધરાશિયું, કસૂબો (કથ્થઈ-તપખિરિયા રંગમાં)
- વસ્ત્રો સાથે સંકળાએલ શહેરો
 ૧. પાટણના પટોળા
 ૨. જામનગરના નગરિયા, બાંધણી
 ૩. ભરૂચના બાસ્તા, ભરૂચિયા
 ૪. ઘોળકાના મેઘાડંબર અને રક્તાંબર
 ૫. માંગરોળના મગિયા

૬. અમદાવાદી અતલસ અને ઐલચા

૭. સુરતી કિનખાબ

- વૈશાખ સુદ ત્રીજ- અક્ષય તૃતિયા - અખાત્રીજ
- શ્રાવણ વદ પાંચમ - નાગ પાંચમ
- શ્રાવણ વદ સાતમ - શિતળા સાતમ
- શ્રાવણ વદ આઠમ - ગોકુળાષ્ટમી - જનમાષ્ટ મી
- ભરૂચ જિલ્લાના ભોઈ લોકો મેઘરાજા ઈન્દ્રને દેવ માનીને આષઠ સુદ દશમના દિવસે મેઘરાજાનું આવાહન કરે છે. **‘છડી ઉત્સવ’**
- અષાઢ માસ પછી ઉત્તર ગુજરાતના પાટીદારો હળ જોતવાનો હળોતરો કે હળજોત્રા નો ઉત્સવ ઉજવે છે.
- ભાદરવા સુદ અગિયારસે નવા જળને વધારવા ઠાકોરજીની પાલખી કાઢી જળઝીલણી અગિયારસ તરીકે ઊજવવામાં આવે છે.
- શ્રાવણ વદ સાતમથી દસમ દરમિયાન સુરત અને ભરૂચ જિલ્લામાં ‘ઘોઘારાયની છડી’ નો ઉત્સવ ઊજવાય છે
- ગુજરાતમાં ખાસ કરીને ભાલ, નળકાંઠા અને સૌરાષ્ટ્રનાં ગામોગામ કારતક સુદ અગિયારસના દિવસે તુલસી વિવાહની ઊજવણી કરવામાં આવે છે.
- શ્રી ગોકુળદાસ રાયચુરાએ ‘શારદા’ માસિક દ્વારા લોકસાહિત્ય લોકો સુધી પહોંચાડ્યું.
- ‘સ્ત્રીજીવન’ ના તંત્રીશ્રી મનુભાઈ જોધાણીએ લોકવાર્તાઓના સંગ્રહો આપ્યા.
- ‘ગુજરાતના લોકવધો’ ગ્રંથના રચયિયા : ઈન્દ્રશંકર રાવળ વાઘોને ચાર પ્રકારમાં વહેંચી શકાય :
 ૧. તત્-તંતુવાધ - વીણા, તુંબૂરો, સિતાર, એકતારો, રાવણ હથ્થો, જંતર
 ૨. અવનદ્ય - ચામડું મઢેલા - ઢોલ, નગાર, ઢોલક, ડમરુ, ડાકલું, તબલાં.
 ૩. ઘન - સામ સામે અથડાવવાનાં - ત્રાંસા, મંજીરા, કરતાલ, ઝાલર, ઘંટ
 ૪. સુષિર- ટૂંકવડે- શરણાઈ, મોરલી, પાવો, વેણું, જોડિયો પાવો, શંખ, ભૂંગળ.
- **વાધ - પ્રખ્યાત વાદકો- ઉપરાંત વાધ સાથે સંકળાએલ માહિતી**
 - **રાવણ હથ્થો** - ડાહ્યાભાઈ ભાટ અને શ્રી ગણેશ ભરથરી
 - કચ્છમાં આવેલ નાના લુણા ગામના મુસાભાઈ જત અને ઈસ્માઈલ જત જોડિયા પાવના પ્રખ્યાત કલાકારો ગણાય છે.
 - ગુજરાતમાં મંજીરાવાદનમાં પ્રખ્યાત ભિલખાના સાધુ વીરદાસ છે.
 - માણ/ઘટવાધ એટલે માટલું, જેનું મોઢું ચામડાથી બંધ કરી તેની બાજુમાં થાપ મારવાથી તબલા જેવો અવાજનીકળે છે. આ ઉપરાંત પંચઘાતુ સાંકડા મોઢાની માણ પર આખ્યાન કરવાની પરંપરા પ્રેમાનંદે શરૂ કરી.
 - વડોદરાના માણભટ્ટ શ્રી ધાર્મિકલાલ પંડ્યા માણવાદનનું તાલીમ કેંદ્ર ચલાવે છે.
 - ચોરવાડની કોળી/ખારવણબહેનો ઘાબુ ભરતી વેળા ચૂનો પીસતી વખતે **‘ટીપ્પણી’** નામનું નૃત્ય કરે છે.
 - ગુજરાતમાં સીમંત પ્રસંગે સૂર્યદેવના પત્ની ‘રાંદલ મા’ (રત્નાદે) ને તેડાવવામાં આવે છે, તેમને રાજી કરવા હમચી ગીતો ગવાય છે,
- **ગોફ ગૂંથણ** - સોળંગા રાસએ સૌરાષ્ટ્રના કોળી અને કણબીઓનું જાણીતું નૃત્ય છે.
- મેર લોકો હાથની તાળીથી રાસ લે તેને **ચાબખી (ચાબખી)** તરીકે ઓળખાય છે.
- મંજીરા રાસ - મંજીરા નૃત્ય એ ભાલ-નળકાંઠામાં વસતા પઢારોનું વિશિષ્ટ લોકનૃત્ય છે.
- ઠાગાનૃત્ય એ ઉત્તર ગુજરાતના ઠાકોરનું આગવું લોકનૃત્ય છે.
- ઢોલોરાણોએ ગોહિલવાડ પંથકના કોળીઓનો લોકનૃત્યનો પ્રકાર છે,

- ‘અશ્વનૃત્ય’ એ ઉત્તર ગુજરાતના કોળીઓમાં ખૂબ જાણીતું છે,
કારતક સુદ પૂનમના દિવસે ગામના યુવાનો પોતાના ઘોડા સાથે હાથમાં તલવાર લઈને ભેગા થાય છે.

- આદિવાસી લોકનૃત્યો અને લોક મેળાઓ :-

ગુજરાતમાં વસતા આદિવાસીઓમાં પણ ઘણી વિવિધતા જોવા મળે છે, દક્ષિણ ગુજરાતના દૂબળા આદિવાસીઓનું ઘેરિયા નૃત્ય; તડવીઓનું હોળી પ્રસંગનું ઘેરિયા નૃત્ય, માંડવા નૃત્ય અને આલેણી-હાલેણી, પંચમહાલના ભીલોનું તલવાર નૃત્ય, ઘરમપુરના આદિવાસીઓનું શિકાર નૃત્ય, જુદા-જુદા ૨૭ ચાળામાં થતાં ડાંગીનૃત્યો, હળપતિઓનું તુરનૃત્ય, ભરૂચ જિલ્લાના નર્મદાકાંઠે વસતી જાતિઓનું આગવા નૃત્ય વગેરે ગુજરાતની સંસ્કૃતિનો આગવો ભાગ છે. જેમાંથી મુખ્ય મેળાઓ અને નૃત્યોની માહિતી નીચે મુજબ છે.

1)	રવેચીનો મેળો.	રાપર (કચ્છ)
2)	રણોત્સવ.	કચ્છના રણપ્રદેશમાં, મોટે ભાગે ડિસેમ્બરમાં.
3)	જન્માષ્ટમીનો મેળો.	દેવભૂમિ દ્વારકા જિલ્લામાં કૃષ્ણજન્મોત્સવ પ્રસંગે મેળો ભરાય છે.
4)	માઘવરાયનો મેળો.	માઘવપુર (જિ.પોરબંદર) ચૈત્ર મહિનામાં ભરાય છે.
5)	ભવનાથનો મેળો-ગિરનાર	જૂનાગઢ જિલ્લામાં શિવરાત્રીના દિવસે મહાવદ તેરસ, સાધુ સંતો અને નાગાબાવાઓનું વિશેષ આકર્ષણ.
6)	ઝુંડનો મેળો.	ચોરવાડ (જિ. જૂનાગઢ)
7)	સોમનાથ મેળો.	(ગીર સોમનાથ) કાર્તિકી પૂર્ણિમાનો મોટો મેળો ભરાય છે.
8)	ગોપનાથ મહાદેવનો મેળો.	ગોપનાથ (જિ. ભાવનગર) શ્રાવણ મહિનાની અમાસે ભરાય છે.
9)	તરણોતરનો મેળો.	સુરેન્દ્રનગર જિલ્લામાં ભાદરવા સુદ-૪-૫-૬ ના રોજ ત્રિનેત્રેશ્વર મહાદેવનું મંદિર, ભરત ભરેલી છત્રીઓ સાથે યુવકો ધૂમતા હોય છે, દાંડિયો-હુડો રાસ અને ભજન કીર્તનનું આગવું આકર્ષણ
10)	દૂધરેજનો મેળો.	સુરેન્દ્રનગર જિલ્લામાં અષાઢી બીજનો મેળો.
11)	અંબાજીનો ભાદરવી પૂનમનો મેળો.	બનાસકાંઠા જિલ્લામાં દર પૂનમે મેળો ભરાય છે. પરંતુ ભાદરવી પૂનમનું વિશેષ મહત્વ હોય છે.
12)	ચિત્રવિચિત્ર મેળો.	સાબરકાંઠાના ખેડબ્રહ્મા તાલુકાના ગુણભાખરી ગામમાં ભરાતો આદિવાસી મેળો.
13)	શામળાજીનો મેળો.	અરવલ્લી જિલ્લામાં દર પૂનમે ભરાય છે, પણ કાર્તિકી પૂર્ણિમાના મેળાનું મહત્વ હોય છે, આદિવાસીઓ મોટી સંખ્યામાં ઊમટી પડે છે.
14)	સિદ્ધપુરનો કાર્તિકી પૂર્ણિમાનો મેળો.	પાટણ જિલ્લાનાં સરસ્વતી નદીના પટમાં ભરાય છે, ઊંટની લે-વેચ મોટા પાયે થાય છે.
15)	વરાણાનો લોકમેળો.	(જિ.પાટણ) ખોડિયાર મંદિર, મહાસુદ આઠમના દિવસે.
16)	બહુચરાજીનો ચૈત્રી પૂનમનો મેળો.	મહેસાણા જિલ્લામાં દર પૂનમે મેળો ભરાય છે, પરંતુ ચૈત્રી પૂનમનું વિશેષ મહત્વ હોય છે.
17)	શંખલપુર.	(જિ.મહેસાણા) ચૈત્રી પૂનમ અને અષાઢી બીજના દિવસે મેળો ભરાય છે.
18)	પાલોદર.	(જિ.મહેસાણા) નો મેળો ચોસઠ જોગણી માતાના મંદિરે ફાગણ વદ અગિયારસથી તેરસ સુધી ભરાય છે.
19)	ઉત્તરાર્ધ શાસ્ત્રીય નૃત્ય મહોત્સવ.	મોઢેરા (મહેસાણા) જાન્યુઆરી મહિનામાં.
20)	તાના રીરી.	સંગીત મહોત્સવ, વડનગર (મહેસાણા)
21)	પક્ષીનો મેળો. (રૂપાલ-ગાંધીનગર)	આસો સુદ નોમના દિવસે વરદાયિની માતાની ધીની પક્ષી નીકળે છે.
22)	વસંતોત્સવ.	સંસ્કૃતિ કુંજ, ગાંધીનગર, ફેબ્રુઆરી મહિનામાં
23)	વૌઠાનો મેળો (જિ. અમદાવાદ).	કારતકી પૂનમના દિવસે, ગુજરાતનો સૌથી મોટો લોકમેળો, સાત નદીઓનો સંગમ, ગઘેડાંની મોટા પાયે લે વેચ થાય છે.
24)	આંતરરાષ્ટ્રીય પતંગ મહોત્સવ.	અમદાવાદ, જાન્યુઆરી મહિનામાં
25)	ફાગવેલ.	(જિ.ખેડા) ભાથીજી મંદિર, કારતક સુદ-એકમના રોજ મેળો ભરાય છે.
26)	ઉત્કંઠેશ્વર.	(જિ.ખેડા) ઉત્કંઠેશ્વર મહાદેવના મંદિર, તેમજ વાત્રક નદીના પટમાં શિવરાત્રિએ મેળો ભરાય છે.
27)	ડાકોરનો મેળો.	(જિ.ખેડા) દર પૂનમે ભરાય છે, પણ ફાગણ પૂર્ણિમા હોળી અને માણેકઠારી પૂનમના મેળાનું વિશેષ મહત્વ હોય છે.
28)	ચૈત્રી સુદ આઠમનો પાવાગઢનો	પાવાગઢ (જિ. પંચમહાલ)

મેળો.	
29) ગોળ ગઘેડાનો મેળો.	જેસવાડા (દાહોદ)
30) આમલી અગિયારસનો મેળો.	(જિ.દાહોદ)
31) ભરૂચનો મેઘમેળો, ભરૂચ.	શ્રાવણ વદ નોમના મેઘરાજાની છડી ઝુલાવવાનો ઉત્સવ
32) શુકલતીર્થનો મેળો.	કાર્તિકી પૂર્ણિમાનો મેળો, શુકલતીર્થ (જિ.ભરૂચ)
33) ભાડભૂતનો મેળો.	ભાડભૂતેશ્વર મંદિર (જિ.ભરૂચ)
34) રિખવદેવનો જૈન મેળો.	(જિ.ભરૂચ)
35) ડાંગ દરબાર.	આહવા (જિ.ડાંગ) આદિવાસી નૃત્ય મહોત્સવ, માર્ચ મહિનામાં
36) સમર ફેસ્ટિવલ, મોન્સુન ફેસ્ટિવલ.	સાપુતારા ઉનાળામાં, ચોમાસામાં

ગુજરાતના મુખ્ય નૃત્યો:

1)	સૌરાષ્ટ્રનું ટિપ્પણી નૃત્ય.	ચોરવાડની કોળી / ખારવણ બહેનોનું ઘાબુ ભરતી વખતે ચૂનો પીસતી વેળાનું નૃત્ય,
2)	જાગ નૃત્ય.	જવારાને બાજોઠ પર રાખી માથે મૂકીને જનોઈ, શ્રીમંત કે નવરાત્રી પ્રસંગે કરવામાં આવતું નૃત્ય.
3)	દાંડિયા રાસ.	સૌરાષ્ટ્રના પુરૂષો અને ખાસ કરીને મેર પૂરૂષોનું નૃત્ય.
4)	ગોફ ગુંથણ રાસ.	સૌરાષ્ટ્રના કોળી અને કણબીઓનું નૃત્ય જેમાં નૃત્ય સાથે રંગીન દોરીની મનોહર ગૂંથણી ભરાય છે અને ઉકેલાય છે.
5)	રાસડા.	ધાર્મિક અને સામાજિક પ્રસંગોમાં સૌરાષ્ટ્રના પુરૂષો દ્વારા કરાતું નૃત્ય.
6)	તલવાર રાસ.	સૌરાષ્ટ્રની શૂરવીર કોમો હાથમાં તલવાર અને ઢાલ લઈને જે નૃત્ય કરે તે.
7)	ગરબો.	નવરાત્રિ દરમિયાન માતાજીની ઉપાસના માટે સ્ત્રીઓ દ્વારા થતું નૃત્યગાન, સંઘ નૃત્ય, કોઈકવાર પુરૂષો જોડાય છે.
8)	ગરબી	ગરબી મોટે ભાગે પુરૂષો દ્વારા થતું સંઘ નૃત્ય છે.
9)	પઢારોનું મંજરા નૃત્ય.	ભાલ-નળકાંઠાના પઢારો દ્વારા મંજરાના સુભગ તાલમેળ સાથે કરાતું સંઘનૃત્ય.
10)	હીંચ નૃત્ય.	ભાલ પ્રદેશ અને કાઠિયાવાડમાં ગાગર હીંચ નૃત્ય પ્રચલિત છે, લગ્ન પ્રસંગે ઢોલને તાલે હીંચ નૃત્ય થાય છે, હાથમાં થાળી કે ઘડો લઈને પણ હીંચ નૃત્ય કરવામાં આવે છે.
11)	ભરવાડોના ડોકા અને હુડા રાસ	સૌરાષ્ટ્રના ભરવાડો હાથમાં પરોણા કે પરોણીઓ લઈને ડોકા રાસ કરે જ્યારે હુડા રાસમાં ભરવાડ અને ભરવાડણો ઢોલના તાલે સામસામા હાથના તાલ અને પગના ઠેકા વડે સંઘ નૃત્ય કરે છે.
12)	ઠાગા નૃત્ય.	ઉત્તર ગુજરાતના ઠાકોરોનું ખાસ કરીને હોળીના તહેવાર નિમિત્તે હાથમાં ઘોડા અને તલવારો લઈને કરવામાં આવતું નૃત્ય.
13)	વણઝારાનું હોળી નૃત્ય.	ગુજરાતમાં વસતા મારવાડીઓ હોળી વખતે પુરુષ ખલે મોટું મૃદંગ મૂકીને વગાડે છે અને સ્ત્રીઓ હાથમાં રૂમાલ લઈને નૃત્ય કરે છે.
14)	ઢોલો રાણો.	ગોહિલવાડ પંથકના કોળીઓ પાક ખેતીમાં આવે ત્યારે આ નૃત્ય કરે છે.
15)	મરચી નૃત્ય.	લગ્ન પ્રસંગે તુરી સમાજની બહેનો તાળી પાડ્યા વગર હાથની અંગે ચેષ્ટાઓ દ્વારા નૃત્ય કરે છે.
16)	સીદીઓનું ધમાલ નૃત્ય.	મૂળ આફ્રિકાની પણ ગુજરાતમાં સ્થાયી થયેલ મુસ્લિમ સીદી લોકો આ નૃત્ય કરે છે, મુશીરા (મોટો ઢોલ), ધમાલ (નાની ઢોલકી) અને સ્ત્રીઓનાં વાજિંત્રો (માયમી સરાં) સાથે આ નૃત્ય કરવામાં આવે છે.
17)	વણઝારાનું બેડા નૃત્ય.	વણઝારી બહેનો માથે સાત-સાત બેડાં લઈને નૃત્ય કરે છે.
18)	મેરાચો નૃત્ય.	બનાસકાંઠાના ઠાકોરોનું લોકનૃત્ય છે.
19)	રૂમાલ નૃત્ય.	મહેસાણા જિલ્લાના ઠાકોર હોળી તથા મેળાના પ્રસંગે હાથમાં રૂમાલ લઈને નૃત્ય કરે છે.
20)	હાલી નૃત્ય.	સુરત જિલ્લાના દૂબળા આદિવાસીઓનું લોકનૃત્ય છે.
21)	ઘેરિયા નૃત્ય.	દક્ષિણ ગુજરાતના દૂબળા આદિવાસીઓનું લોકનૃત્ય છે.
22)	પંચમહાલના ભીલોનું યુદ્ધ નૃત્ય.	પંચમહાલના ભીલ જાતિના આદિવાસીઓ તીરકાંમઠાં, ભાલા વગેરે હથિયારો સાથે રાખી ચિચિયારી પાડીને નૃત્ય કરે છે.
23)	આલેણી-હાલેણી નૃત્ય.	વડોદરા જિલ્લાના તડવી જાતિના આદિવાસી કન્યાઓનું ઋતુ નૃત્ય છે.
24)	ડાંગ જિલ્લાના આદિવાસીઓનું "ચાળો" નૃત્ય.	ડાંગ જિલ્લાના આદિવાસીઓનું ડાંગી નૃત્ય "ચાળો" તરીકે ઓળખાય છે.

25)	શિકાર નૃત્ય.	ઘરમપુર વિસ્તારના આદિવાસીઓ તીરકામઠું અને ભાલા લઈને શિકારે જતા હોય તેમ દેકારા-પડકાર કરીને શિકાર- નૃત્ય કરે છે.
26)	આદિવાસીઓનું તલવાર નૃત્ય.	દાહોદ વિસ્તારના આદિવાસી પુરૂષો માઠે ઘોળો ફેંટો બાંધી, શરીરે કાળા કબજા પહેરી, બુકાની બાંધી તલવાર લઈને નૃત્ય કરે છે.
27)	માંડવા નૃત્ય.	વડોદરા જિલ્લાના તડવી આદિવાસીઓનું લોકનૃત્ય છે.
28)	હળપતિઓનું તૂર- નૃત્ય.	દક્ષિણ ગુજરાતના હળપતિ આદિવાસીઓ લગ્ન કે હોળીના ઉત્સવ પ્રસંગે સાથે લકડીના દંડીકા વડે કાંસાની થાળી વગાડીને નૃત્ય કરે છે.
29)	ડુંગરદેવ નૃત્ય.	ડાંગના આદિવાસીઓનું લોકનૃત્ય છે.
30)	ચાબખી નૃત્ય.	પોરબંદરની મેર જાતિના લોકોનું નૃત્ય છે.

ક્રમ	પ્રશ્ન	જવાબ
1.	‘લોકસાહિત્યનું સમાલોચન’ નામનો પ્રખ્યાત ગ્રંથ કયા ગુજરાતી લોકસાહિત્યકારની દેન છે ?	ઝવેરચંદ મેઘાણી
2.	‘ફોક - લોર’ (FOLK LORE) એટલે લોકવિદ્યા એમ સૌપ્રથમ શબ્દ (Folk Lore) 1946 માં કયા અંગ્રેજ વિદ્વાને સૌ પ્રથમ ઉપયોગમાં લીધો ?	જહોન ટોમસ
3.	મૌખિક લોકકલા વિધામાં અશબ્દિક ઉચ્ચારણો/સંકેતો કે જેમાં વાંભ, ડચકારા કે ત્રોત્રા વગેરે તરીકે ઓળખાતા ઢોરને હાંકવાના, પાણી પાવાના, બોલાવવાના સંકેત, બાળકોના હાલરડાં, વિવિધ આદિવાસી નૃત્યોમાં ચિથિચારી કે લલકાર વગેરેને સામૂહિક રીતે અંગ્રેજીમાં શું કહે છે ?	Yodels (યોડેલ્સ)
4.	અશબ્દિક દ્વનિઓમાં સૌથી વિશેષ નોંધપાત્ર ગણાતું ‘સરજુગાન’ કઈ જ્ઞાતિમાં વિશેષતા ધરાવે છે ?	રબારી જ્ઞાતિ
5.	ગુજરાતમાં ઈ.સ.૧૮૨૫માં ‘લોકકલા’ શબ્દ આપનાર મહાનુંભાવનું નામ જણાવો?	રુસ્તમ ખુરશેદ ઈરાની
6.	૧૯૦૫માં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અમદાવાદ અધિવેશનમાં ‘લોકગીત’ શબ્દપ્રયોગ સૌપ્રથમ કોણે કર્યો હતો ?	રણજિતરામ વા. મહેતા
7.	લોકકથાના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર કયાં છે?	1. ગીતકથા કે રાસડો 2. લોકાખ્યાન 3. કથાગીત કે પદ્યાત્મક દીર્ઘગીત
8.	કયા અંગ્રેજે ગુજરાતમાં ભાટ,ચારણોને વાર્તાકથકો પાસેથી લોકકથાઓ મેળવી ૧૮૧૨માં લંડનથી ચાર ગ્રંથો પ્રકાશિત કર્યા ?	જેમ્સ ફોર્સ
9.	૧૯૨૦માં સૌપ્રથમ કોણે ‘લોકસાહિત્ય’ શબ્દ આપ્યો ?	કાકાસાહેબ કાલેલકર
10.	ગાંધીનગર શહેરને ગુજરાતના પાટનગર તરીકે ક્યારે માન્યતા મળી ?	૧૧ ફેબ્રુ. ૧૯૭૧
11.	ગુજરાત પડોશી રાષ્ટ્ર પાકિસ્તાન સાથે કેટલી લાંબી સરહદ ધારવે છે?	૫૧૨ કી.મી
12.	ગુજરાતને મધ્યમ કક્ષાના ...અને ... નાનાં બંદરો છે ?	૧૧ ; ૨૯
13.	ગુજરાતનું એકમાત્ર આંતરરાષ્ટ્રીય હવાઈ મથક અમદાવાદ ક્યારથી કાર્યરત છે?	૨૬ જાન્યુ. ૧૯૯૧
14.	પાકિસ્તાન સાથે સરહદ ધરાવતો એકમાત્ર જિલ્લો ?	કચ્છ (૫૧૨ કી.મી)
15.	ગુજરાતનો કયો એકમાત્ર જિલ્લો દાદરા અને નગર હવેલી પાસે સરહદ ધરાવે છે ?	વલસાડ
16.	દમણ સાથે સરહદ ધરાવતો એકમાત્ર જિલ્લો ?	વલસાડ
17.	દીવ સાથે સાથે સરહદ ધરાવતો એકમાત્ર જિલ્લો?	ગીરસોમનાથ

18.	સૌથી લાંબો દરિયા કિનારો ધરાવતો જિલ્લો ?	કચ્છ (૪૦૬ કી.મીટર)
19.	ગુજરાતમાં દરિયા કિનારો ધરાવતા કુલ જિલ્લાઓ ?	૧૫
20.	સૌથી વધુ તાલુકા ધરાવતો જિલ્લો ?	બનાસકાંઠા (૧૪)
21.	સૌથી ઓછા તાલુકા ધરાવતો જિલ્લો ?	ડાંગ અને પોરબંદર (૩)
22.	ગુજરાતનો સૌપ્રથમ સૂર્યોદય ક્યા સ્થળે થાય છે?	ગરબાડા (જિ. દાહોદ)
23.	ગુજરાતમાં સૌથી છેલ્લે સૂર્યોદય ક્યા જિલ્લામાં થાય છે?	કોટશ્વર (જિ.કચ્છ)
24.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ ગામડાં ધરાવતો જિલ્લો ?	બનાસકાંઠા (૧૨૩૭)
25.	ગુજરાતમાં ઓછા વધુ ગામડાં ધરાવતો જિલ્લો ?	પોરબંદર (૧૮૨)
26.	ગુજરાતમાંથી મળી આવતા મુખ્ય ખનિજોની સંખ્યા	26
27.	ગુજરાતની સ્થાપના સમયે કુલ કેટલા જિલ્લાઓ હતા?	17
28.	ગાંધીનગર જિલ્લાની રચના ક્યારે થઈ?	ઈ.સ. 1964
29.	ગાંધીનગર શહેરની સ્થાપના ક્યારે થઈ?	2 Aug, 1965
30.	ગુજરાતનો 19મો જિલ્લો 1966માં કયો બન્યો?	વલસાડ
31.	મહેસાણામાંથી અલગ પડીને પાટણ જિલ્લાની રચના ક્યારે થઈ?	2000
32.	ખેડામાંથી આણંદ, પંચમહાલમાંથી દાહોદ, નર્મદા અને વલસાડમાંથી નવસારી તથા જામનગર-જુનાગઢમાંથી પોરબંદર જિલ્લાઓમાં વિભાજન ક્યારે થયું?	2 ઓક્ટોબર, 1997
33.	સુરતમાંથી તાપી જિલ્લાનું વિભાજન ૨ ઓક્ટોબર ૨૦૦૭ ના રોજ ક્યા મુખ્યમંત્રીના સમયમાં થયું?	નરેન્દ્ર મોદી
34.	૨૬ જિલ્લાઓમાંથી ૩૩ જિલ્લાઓનું વિભાજન ક્યારે થયું?	15મી ઓગસ્ટ, 2013
35.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ શહેરી સાક્ષરતા ધરાવતો જિલ્લો ?	નવસારી
36.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ ગ્રામીણ સાક્ષરતા ધરાવતો જિલ્લો ?	આણંદ
37.	ગુજરાતમાં સૌથી ઓછી શહેરી સાક્ષરતા ધરાવતો જિલ્લો ?	જામનગર
38.	ગુજરાતમાં સૌથી ઓછી ગ્રામીણ સાક્ષરતા ધરાવતો જિલ્લો ?	દાહોદ
39.	મહિલા અને પુરુષ સાક્ષરતામાં સૌથી વધુ અંતર ધરાવતો જિલ્લો?	બનાસકાંઠા
40.	મહિલા અને પુરુષ સાક્ષરતામાં સૌથી ઓછું અંતર ધરાવતો જિલ્લો?	સુરત
41.	ઈ.સ. 640માં મૈત્રક રાજા દ્યુવસેન બીજાના સમયમાં ભારત આવેલ મુસાફર હ્યુ-એન-ત્સંગે સૌરાષ્ટ્રનો ઉલ્લેખ ક્યા નામથી કર્યો છે?	સુલકા
42.	ટોલમીએ પોતાના પુસ્તકમાં મહી નદી માટે કયો શબ્દ પ્રયોજ્યો હતો?	મોડીસ
43.	“ગુજરાત” શબ્દનો સૌપ્રથમ ઉલ્લેખ ઈ.સ. 1233માં રચાયેલા ક્યા ગ્રંથમાં જોવા મળે છે?	આબુરાસ
44.	કચ્છના મોટા રણ અને નાના રણ વચ્ચેનો વિસ્તાર ક્યા નામે ઓળખાય છે?	વાગડ
45.	બનાસકાંઠા અને પાટણ વચ્ચે બનાસ અને સરસ્વતી નદી વચ્ચેનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?(વઢિયારી લેંસ વખણાય)	વઢિયાર
46.	મહેસાણા જિલ્લાના કડીથી ગાંધીનગર જિલ્લાના કલોલ સુધીનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	ખાખરિયા ટપ્પા
47.	ઢાઢર અને નર્મદા નદી વચ્ચેનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	કાનમ
48.	ખેડા અને આણંદ જિલ્લામાં મહી અને વાત્રક નદી વચ્ચેનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	ચરોતર
49.	અમદાવાદ જિલ્લાના દક્ષિણ-પશ્ચિમનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?(આ પ્રદેશ	ભાલ પંથક

	દાઉદ ખાની કે ચાસીયા ઘઉં માટે પ્રખ્યાત છે)	
50.	કચ્છના નાના રણ અને નળ સરોવરના વચ્ચેનો સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાનો પંથક ક્યા નામે ઓળખાય છે?	ઝાલાવાડ
51.	ઘેલો અને શેત્રુંજી નદી વચ્ચેનો ભાવનગર જિલ્લાનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	ગોહિલવાડ
52.	ગીર સોમનાથ જિલ્લાના ઉનાથી જુનાગઢ જિલ્લાના ચોરવાડ સુધીનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	નાઘેર
53.	જુનાગઢની ગીરની ટેકરીઓથી દક્ષિણ દરિયા કિનારા સુધીનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	સોરઠ
54.	જુનાગઢ જિલ્લાના માણાવદરથી પોરબંદર જિલ્લાના નવી બંદર સુધીનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	ઘેડ
55.	બરડા ડુંગરથી દક્ષિણ-પશ્ચિમે આવેલા દરિયાકિનારા સુધીનો દેવભૂમિ દ્વારકા જિલ્લાનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	હાલાર
56.	દેવભૂમિ દ્વારકા જિલ્લામાં આવેલ બેટ દ્વારકા અને શંખોદ્ધાર બેટનો પ્રદેશ ક્યા નામે ઓળખાય છે?	દારકાવન
57.	ખેડબ્રહ્મા, ઈંડર, શામળાજી અને ભિલોડા નજીક વિસ્તરેલી રાજસ્થાનની અરાવલી ગિરિમાળા ક્યા ડુંગર તરીકે ઓળખાય છે?	આરાસુર
58.	ખેડબ્રહ્મા વિસ્તારમાં જ વિસ્તરેલી ટેકરીઓ ક્યા ડુંગર તરીકે ઓળખાય છે?	શામળાજીના ડુંગર
59.	મધ્ય ગુજરાતમાં આવેલ પાવાગઢ અને રતનમહાલની ટેકરીઓ કઈ પર્વતમાળાનો એક ભાગ છે?	વિંધ્યપર્વતની
60.	નર્મદા નદીની દક્ષિણે આવેલ રાજપીપળાની ટેકરીઓ કઈ પર્વતમાળાનો એક ભાગ છે?	સાતપુડા
61.	રાજપીપળાની ટેકરીઓથી પશ્ચિમે દરિયાકિનારા સુધીનો ભાગ કયો પ્રદેશ કહેવાય?	લાટ પ્રદેશ
62.	ડાંગ જિલ્લામાં આવેલ ગુજરાતનું સૌથી વધુ ઉંચાઈ પર આવેલું એક માત્ર ગિરિમથક કયું છે?	સાપુતારા
63.	વલસાડ જિલ્લામાં ક્યા પર્વતના ભાગ રૂપે પારનેરાની ટેકરીઓ આવેલી છે?	સાતમાળા
64.	કચ્છમાં વાગડના મેદાનમાં ક્યા ડુંગર આવેલા છે?	કંથકોટ
65.	ભાદર અને શેત્રુંજી નજીકના ડુંગરાળ પ્રદેશમાં ઉત્તરની ટેકરીઓ “માંડવની ટેકરીઓ” તરીકે અને દક્ષિણની ટેકરીઓ કઈ ટેકરીઓ તરીકે ઓળખાય છે?	ગીરની ટેકરીઓ
66.	માંડવની ટેકરીઓમાં સૌથી ઉંચું શિખર કયું છે?	ચોટીલા
67.	ગીરની ટેકરીઓમાં સૌથી ઉંચી ટેકરી કઈ છે?	સરકલા
68.	ગુજરાતનું સૌથી ઉંચું શિખર કયું છે?	ગોરખનાથ
69.	સૌરાષ્ટ્રના મહત્વના પર્વતો પૈકી “લીંગડી” ડુંગર ક્યા આવેલ છે?	મહુવા
70.	કર્કવૃત્તને બે વાર ઓળંગતી ભારતની એકમાત્ર નદી કઈ?	મહી
71.	બનાસ નદીનું ઉદગમ સ્થાન	રાજસ્થાન, શિરોહી, સિરણવાનો પહાડ
72.	પારસીઓનું પવિત્ર શહેર ઉદવાડા કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	કોલક
73.	કપડવંજ કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	મહાર
74.	ખેડબ્રહ્મા કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	હરણાવ
75.	મોડાસા કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	માજુમ
76.	જસદણ, ઘોરાજી, ઉપટેલા, જેતપુર કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	ભાદર

77.	કોડિનાર કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	શીંગવડો
78.	ઘંઘુકા, રાણપુર, ઘોલેરા કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	સૂકભાદર
79.	ગુજરાતમાં 72 કોઠાની વાવ ક્યાં આવેલી છે?	મહેસાણા
80.	“અમૃત વર્ષિણી” વાવ ક્યાં આવેલી છે?	અમદાવાદ
81.	લાલ પરિ તળાવ ક્યા શહેરમાં આવેલું છે?	રાજકોટ
82.	ભિંદુ સરોવર અને અલ્પા સરોવર ક્યાં આવેલું છે?	સિદ્ધપુર
83.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ કૂવાઓની સંખ્યા ક્યા જિલ્લામાં છે?	જુનાગઢ
84.	કૂવાઓ દ્વારા સૌથી વધુ સિંચાઈ ક્યા જિલ્લામાં થાય છે?	મહેસાણા
85.	ગુજરાતમાં પાતાળ કૂવાઓની સૌથી વધારે સંખ્યા ક્યા જિલ્લામાં છે?	મહેસાણા અને પાટણ
86.	ઉકાઈ અને કાકરાપાર યોજનાઓ કઈ નદી પર આવેલ છે?	તાપી
87.	વણાકબોરી અને કડાણા યોજનાઓ કઈ નદી પર આવેલ છે?	મહી
88.	સાબરમતી નદી પર મહેસાણા જિલ્લાના ક્યા તાલુકામાં ઘરોઈ બંધ બાંધવામાં આવેલ છે?	ઘરોઈ, સતલાસણ
89.	ઉત્તર ગુજરાત અને મધ્ય ગુજરાતની રેતાળ કાંપની જમીન કઈ જમીન તરીકે ઓળખાય છે?	ગોરાડું
90.	તમાકુના પાક માટે ઉત્તમ ખેડા જિલ્લાની કાંપની જમીન કઈ જમીન તરીકે ઓળખાય છે?	બેસર
91.	ગુજરાતમાં મોટા કદના સૌથી વધુ ખેતરો ક્યા જિલ્લામાં આવેલા છે?	રાજકોટ
92.	ગુજરાતમાં મોટા કદના સૌથી ઓછા ખેતરો ક્યા જિલ્લામાં આવેલા છે?	વડોદરા
93.	ઉત્પાદન અને વાવેતરના વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ ગુજરાતમાં કયો પાક પ્રથમ નંબરે છે?	બાજરી(ધાન્ય)
94.	ગુજરાતમાં થતા કલ્યાણ, સોના, સોનાલિકા, અરણેજ 624, એન.પી. 872 વગેરે ક્યા પાકની પ્રખ્યાત જાતો છે?	ઘઉં
95.	સુતરસાળ, સુખવેલ, કમોદ, જીરાસર, ગુજરાત સત્તર, મસૂરી, જયા, વિજયા, પંખાડી વગેરે ક્યા પાકની પ્રખ્યાત જાતો છે?	ડાંગર
96.	દેવીરાજ, દેવીતેજ, ગુજરાત 67, સંકર 4 અને 6 વગેરે ક્યા પાકની પ્રખ્યાત જાતો છે?	કપાસ
97.	કાંકરેજી, ગીર તથા ડાંગી ક્યા પશુઓની જાત છે?	ગાય
98.	મહેસાણી, સુરતી, ઝાફરાબાદી ક્યા પશુઓની જાત છે?	ભેંસ
99.	પરિસરતંત્રોના વૈવિધ્યની દ્રષ્ટિએ ગુજરાત ભારતમાં કયું સ્થાન ધરાવે છે?	છઠું
100.	બરડો અભ્યારણ્ય ક્યાં આવેલું છે?	રાણાવાવ, પોરબંદર
101.	રામપરા અભ્યારણ્યનું સ્થળ જણાવો.	વાંકાનેર, મોરબી
102.	સિંહો અને ચિત્તલ માટે પ્રખ્યાત પનીયા અભ્યારણ્ય ક્યાં આવેલું છે?	ધારી, અમરેલી
103.	કલ્યાણપુર, દેવભૂમિ દ્વારકા ખાતે પક્ષીઓ માટે કયું અભ્યારણ્ય આવેલું છે?	મહાગંગા અભ્યારણ્ય
104.	પૂર્ણા અભ્યારણ્ય ક્યાં આવેલું છે?	આહવા, ડાંગ
105.	ગુજરાતમાં ફાયર કલેનો સૌથી મોટો અનામત જથ્થો ક્યાં આવેલો છે?	મૂળી તાલુકો, સુરેન્દ્રનગર
106.	ફાયરકલેના ઉત્પાદનમાં ભારતમાં ગુજરાતનું સ્થાન	પ્રથમ
107.	ગુજરાતમાં રાજપીપળાના ડુંગરોમાંથી પ્રાપ્ત થતું અકીક પોલિસ કરવા માટે કઈ જગ્યાઓના કારખાનાઓમાં જાય છે?	જામનગર અને ખંભાત
108.	ગ્રીનલેન્ડ સિવાય માત્ર ગુજરાતમાં જ મળી આવતું ખનીજ તત્વ કયું છે?	ફ્લોરસ્પાર(ફ્લોરાઈટ)

109.	ગુજરાતમાં ફ્લોરાઈટ શુદ્ધિકરણનું કારખાનું ક્યાં આવેલું છે?	આંબાડુંગર પાસે કડીપાણી(છોટા ઉદેપુર)
110.	રેતિયા પથ્થરની મોટા ભાગની ખાણો ક્યા જિલ્લામાં આવેલી છે?	ગીર સોમનાથ
111.	જુનાગઢ જિલ્લાના ગીરના જંગલોમાંથી મળતો કેલ્સાઈટનો જથ્થો ક્યા નામે ઓળખાય છે?	પનાલા ડિપોઝીટ
112.	કેલ્સાઈટના ઉત્પાદનમાં ભારતમાં ગુજરાત ક્યા રાજ્ય પછી બીજા ક્રમે છે?	રાજસ્થાન
113.	જૂના જમાનામાં કયું શહેર ભારતના બોસ્ટન તરીકે ઓળખાતું?	અમદાવાદ
114.	અમદાવાદ વિવિધ ભારતીની શરૂઆત. (આકાશવાણી -1948)	4 ઓક્ટો, 1965
115.	અમદાવાદ શહેરમાં કુલ કેટલા દરવાજા છે?	12
116.	અમદાવાદમાં સાબરમતી આશ્રમ પાસે કઈ નદી?	ચંદ્રભાગા
117.	જામફળની વાડીઓ માટે પ્રખ્યાત તાલુકો	ઘોળકા
118.	અમદાવાદમાં કાંકરિયા કાર્નિવલ	25 થી 31 ડિસેમ્બર
119.	ઘોળકાનું પ્રાચીન નામ (મહાભારત વખતે વિરાટનગર)	ધવ્પલક
120.	લોથલમાં કોના માર્ગદર્શન હેઠળ ખોદકામ કરતા બંદરનું બારૂ, પ્રાચીન નગર, ભઠ્ઠી, ગટર વ્યવસ્થા, હાડ પીંજરો, સિક્કાઓ, વાસણો, મૂર્તિઓ વગેરે મળી આવ્યા છે?	S.R. Rao (1954)
121.	અમરેલીનું પ્રાચીન નામ	અમરાવલી
122.	ગુજરાતનું કયું સ્થળ ત્રાજવા અને બાટ માટે પ્રખ્યાત છે?	સાવરકુંડલા (અમરેલી)
123.	અમરેલી જિલ્લામાં આવેલી ટેકરીઓમાંથી સૌથી ઉંચી ટેકરી	સરકલા
124.	અમરેલી જિલ્લાનું ખાંભા કઈ નદી પર વસેલું છે?	ઘાતરવાડી
125.	અંગ્રેજ સમયનું પોર્ટ આલ્બર્ટ વિક્ટર એટલે	હાલનું પીપાવાવ
126.	આફ્રિકામાંથી આવેલા સીદીઓ અમરેલીમાં ક્યાં વસ્યા?	ઝાફરાબાદ
127.	મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટની જન્મભૂમિ	ચાવંડ (અમરેલી)
128.	પ્રાચીન સમયમાં ઓળખાતું "મોહડવાસક" એટલે કે આજનું મોડાસા કોણે વસાવ્યું?	રાજ બત્તડ
129.	ઝાંઝરીના ઘોઘ પર આવેલ ગંગેશ્વર મહાદેવનું મંદિર	અરવણી, ડાબા, બાયડ
130.	ગુજરાતની સૌપ્રથમ ઈજનેરી કોલેજ ક્યાં શરૂ થઈ?	વલ્લભ વિદ્યાનગર
131.	ક્યા શહેરના અસ્ત્રા જાણીતા છે?	ઉમેરઠ, આણંદ
132.	સુતરફેણી, તાળા, હલવાસન માટે પ્રખ્યાત	ખંભાત
133.	ગુજરાતમાં તળાવ દ્વારા સિંચાઈ	આણંદ, ખેડા
134.	"જ્ઞાનવાણી" વાવ ક્યાં આવેલી છે?	સિદ્ધપુર
135.	આણંદ શહેર વસાવનાર	આણંદગીરી ગોસાઈ
136.	ક્યા શહેર પાસે "કાકાની કબર" વહોરાઓનું પવિત્ર સ્થળ	ખંભાત
137.	ગુજરાતનું સૌથી મોટું તાપ વિદ્યુત મથક	ધુવારણ, આણંદ
138.	આનંદ જિલ્લાનું કયું સ્થળ શહીદોની ઐતિહાસિક લડાઈની યુદ્ધ ભૂમિ તરીકે જાણીતું છે?	અડાસ (18 ઓગસ્ટ, 1942)
139.	વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ સૌથી મોટું અભ્યારણ	સુરખાબનગર રણ (રાપર)
140.	વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ સૌથી નાનું અભ્યારણ	કચ્છ (અબડાસા)
141.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ 97 નદીઓ ક્યાં આવેલી છે?	કચ્છ
142.	ભારતમાં લિગ્નાઈટનો સૌથી વધુ જથ્થો	પાન્દ્રો
143.	વાગડમાં ઓસાવડ જ્ઞાતિના વણિકો ભૌમિતિક ડિઝાઈનમાં ભરત કરે છે તેને કેવું ભરત કહે છે?	મહાજન ભરત

144.	“દૂધિયા વાવ” અને “પાંડવકુંડ” ક્યાં આવેલ છે?	ભદ્રેશ્વર, કર્ણ
145.	ચક્રાસર તળાવ ક્યાં આવેલ છે?	શંખેશ્વર
146.	ક્યા મંદિર પરથી ભુજનું નામ પડ્યું?	ભુજંગ
147.	દેશાસર અને હમીરસર તળાવ ક્યાં આવેલ છે?	ભુજ
148.	ટીબી સેનેટોરિયમ અને વિન્ડ ફાર્મ માટે પ્રખ્યાત માંડવી કઈ નદીના કિનારે?	કનકાવલી
149.	પાંડવકુંડ તરીકે ઓળખાતી વાવ ક્યા આવેલી છે?	ભદ્રેશ્વર, કર્ણ
150.	ઘીણોઘરમાં સ્થિત દાદા ગોરખનાથે ક્યા પંથકની સ્થાપના કરી?	કાનફટા પંથ
151.	કંડલાને ભારતનું સૌપ્રથમ SEZ ક્યારે જાહેર કર્યું?	1965
152.	ગુજરાતનું કયું શહેર “ચાદર” અને “લૂંગી”	કર્ણ
153.	કર્ણમાં આવેલા ચોખંડામાં ક્યા રાજાનો શિલાલેખ	સિદ્ધરાજ જયસિંહ
154.	સૌથી વધુ દુધાળા પશુઓ	ખેડા
155.	સૌથી વધુ લાકડા વહોરવાની મિલો	ખેડા
156.	1915માં મોન્ટેસરી પદ્ધતિથી શિક્ષણ આપતું બાલમંદિર	વસેના રાજા બાલમંદિર ગોપાળદાસ
157.	પુરાણોમાં વર્ણવેલી ગાલવ મુનિની ચંદ્રહાસ નગરી ક્યાં આવેલી છે?	ગલતેશ્વર
158.	ડાહી લક્ષ્મી પુસ્તકાલય ક્યા જિલ્લા	નકિયાદ(ખેડા)
159.	ડાકોરમાં આવેલ રણછોડરાયનું મંદિર	ઈનામદાર તાજખેડર
160.	કપડવંજનું પ્રાચીન નામ	કરપટ વાણિજ્ય (કપડવણજ)
161.	કપડવંજમાં આવેલી 1300મી લાંબી કૂંકાવાવ બંધાવનાર રાજવી	સિદ્ધરાજ જયસિંહ
162.	ગાંધીનગરનું આયોજન- લીકા બૂર્સીયર અને બાલકૃષ્ણ દોસીના નેતૃત્વમાં કોણે કરી	એમ.કે. મેવાડા અને પ્રકાશ આપ્ટે
163.	11 ફેબ્રુ., 1971ના રોજ અમદાવાદથી ખસેડી વિધાનસભા ક્યાં શરૂ કરવામાં આવી?	સેક્ટર-17ની લાઈબ્રેરી
164.	અડાલજનું પ્રાચીન નામ	ગઢ પાટણ
165.	કેસર કેરીના ઉત્પાદનમાં પ્રથમ ક્રમ ધરાવતો જિલ્લો?	ગીર સોમનાથ
166.	કોડીનાર તાલુકામાં ક્યા સ્થળે અંબુજા સિમેન્ટનું કારખાનું આવેલું છે?	વડનગર
167.	કોડીનાર કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	સિંગવડો
168.	સૌરાષ્ટ્રના ક્યા રાજા સોમનાથનું રક્ષણ કરતા શહીદ થયા?	વીર હમીરસિંહજી ગોહિલ
169.	સમગ્ર વિશ્વમાં કયું તત્ત્વ ગીનલેન્ડ સિવાય માત્ર ગુજરાતમાં જ મળી આવે છે?	ફ્લોરસ્પાર
170.	“પીઠોરાના ચિત્રો” કઈ કોમ સાથે સંકળાયેલ છે?	રાઠવા
171.	છોટા ઉદેપુર જિલ્લાના ક્યા સ્થળ પાસેથી લાલ રંગના ડોલોમાઈટ પથ્થર મળી આવે છે?	છુછાપુરા
172.	ક્યા સ્થળે જંડ હનુમાનજીનું સૌથી પ્રખ્યાત મંદિર આવેલું છે?	બોડેલી
173.	સતીયાદેવ પર્વત ક્યા જિલ્લામાં આવેલ છે?	જામનગર
174.	જામનગરમાં આવેલ રણજિત સાગર બંધ કઈ નદીના કિનારે આવેલ છે?	નાગમતી
175.	અંગ્રેજ સમયમાં જામનગર હુકુમતનો કયો પ્રદેશ સૌરાષ્ટ્રનું સૌથી સમૃદ્ધ રાજ્ય હતું?	નવાનગર
176.	જુનાગઢ જિલ્લાના ગીરની ટેકરીઓથી દક્ષિણે આવેલ દરિયાકિનારાનો પ્રદેશ	સોરઠ
177.	ગીરનારની તળેટીમાં આવેલ અશોકના શિલાલેખની શોધ	કર્નલ ટોડ
178.	1994માં ગુજરાતના સૌપ્રથમ આદિવાસી રેડિયો સ્ટેશનની શરૂઆત	આહવા(ડાંગ)
179.	વઘઈ પાસે સિંગાળામાં આવેલ “ગિરા ઘોઘ” કઈ નદી પર આવેલ છે	અંબિકા

180.	બહુહેતુક યોજના વલ્લભસાગર સરોવર તાપી નદી પર ક્યા સ્થળે આવેલ છે?	ઉકાઈ
181.	નારાયણ મહાદેવભાઈ દેસાઈનું જય પ્રકાશ નારાયણ પ્રેરિત સંપૂર્ણ ક્રાંતિ મહાવિદ્યાલય ક્યાં આવેલું છે?	વેડછી
182.	સૌથી વધુ આદિવાસી પ્રજાની વસ્તી ધરાવતો જિલ્લો	દાહોદ
183.	સૌથી વધુ મકાઈ પકવતો જિલ્લો	દાહોદ
184.	દાહોદનું પ્રાચીન નામ	દધિપત્ર
185.	આંબલી અગિયારસનો મેળો ક્યાં ભરાય છે	દાહોદ
186.	ભગવાન કૃષ્ણએ વસાવેલ દ્વારકા નગરીના અવશેષો કચ્છના અખાતમાંથી 1980માં કોણે શોધ્યા?	S.R.Rao
187.	ગુજરાતનું “હરસિદ્ધિ માતાનું” પ્રસિદ્ધ મંદિર ક્યાં આવેલું છે?	રાજપીપળા
188.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ શહેરી સાક્ષરતા ધરાવતો જિલ્લો	નવસારી
189.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ ગ્રામીણ મહિલા સાક્ષરતા ધરાવતો જિલ્લો	નવસારી
190.	યુનેસ્કોએ “વર્લ્ડ હેરિટેજ વે” જાહેર કરેલ સાબરમતી આશ્રમથી દાંડી સુધીનો માર્ગ ક્યા નંબરનો રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગ છે?	૬૪
191.	ક્યા સ્થળે અનંત ચૌદશના દિવસે “ચંદી પડવા”નો મેળો ભરાય છે?	ઉભરાટ
192.	પુસ્તકોની નગરી	નવસારી
193.	ગુજરાતમાં ક્યા સ્થળે કસ્તુરબા સેવા આશ્રમ	મરોલી(નવસારી)
194.	નવસારી જિલ્લામાં ક્યા સ્થળે અંબિકા નદીના કિનારે કામેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે?	ગડત
195.	વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ તરીકે ચાંપાનેરને ક્યારે માન્યતા મળી?	2004
196.	ગુજરાતનું સૌપ્રથમ સામૂહિક બાયોગેસ પ્લાન્ટ	મેથાણા (પાટણ)
197.	સૌર ઊર્જાથી રાત્રે પ્રકાશ મેળવતું ભારતનું સૌપ્રથમ ગામ	મેથાણા (પાટણ)
198.	ગુજરાતનું સૌથી મોટું અને સૌપ્રથમ સોલર પાર્ક	ચારણકા(પાટણ)
199.	પાટણમાં આવેલ કંથેશ્વરી માતાનું મંદિર બંધાવનાર	વનરાજ ચાવડા
200.	22 જુન, 2014ના રોજ દોહા-કતારમાં યોજાયેલ 38મી વર્લ્ડ હેરિટેજ સેશનમાં ગુજરાતના ક્યા સ્થળને વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટમાં સ્થાન મળ્યું?	પાટણની રાણકીવાવ
201.	શુદ્ધ રેશમ અને કુદરતી રંગોથી તૈયાર થતી સાડી વણાટકલા, જી. આઈ. રજિસ્ટ્રેશન મેળવનાર વસ્ત્ર	પટોળા
202.	ગઢડા કઈ નદીના કિનારે છે?	ઘેલો
203.	ભીમનાથ મહાદેવનું પ્રખ્યાત મંદિર	નિલકા(બોટાદ)
204.	ગુજરાતની સૌપ્રથમ મસ્જિદ	ગાંધાર(અંકલેશ્વર)
205.	કડિયો ડુંગર અને સારસા માતાનો ડુંગર ક્યા જિલ્લામાં આવેલા છે?	ભરૂચ
206.	ભરૂચમાં જેનોનો ક્યો પ્રખ્યાત મેળો યોજાય છે?	રિખવદેવનો
207.	હંસદેવનો આશ્રમ ક્યા સ્થળે આવેલ છે?	ભરૂચ
208.	અંકલેશ્વરનું પ્રાચીન નામ	અંકુલેશ્વર
209.	સાસુ વહુના દેરા ક્યા આવેલા છે?	કાવિ, ભરૂચ
210.	દક્ષિણ ગુજરાતનું સોમનાથ એટલે	સ્તંભેશ્વર મંદિર(ભરૂચ)
211.	ગુજરાતમાં દાડમનું સૌથી વધુ ઉત્પાદન કરતો જિલ્લો	ભાવનગર
212.	ગુજરાતમાં ડુંગળી અને જુવાર માટે પ્રખ્યાત જિલ્લો	ભાવનગર
213.	ભાવનગરમાં ઘેલો અને શેત્રુંજી નદી વચ્ચેનો પ્રદેશ	ગોહિલવાડ

214.	ગોપનાથનો પ્રખ્યાત મેળો ક્યારે ભરાય છે?	શ્રાવણ વદ અમાસ
215.	હાથીદંતની બનાવટ માટે પ્રખ્યાત સ્થળ	મહુવા
216.	1723 મહારાજા ભાવસિંહજી પહેલાએ સ્થાપેલા ભાવનગરનો ખરો વિકાસ કોણે કર્યો?	તખ્તસિંહજી
217.	ગુજરાતમાં અર્વાચીન યુગમાં બંધાયેલ "સમવસરણ" મંદિર ક્યાં આવેલું છે?	શેત્રુંજય, પાલીતાણા
218.	2012માં ક્યા બે સ્થળ વચ્ચે "રો-રો ફેરી સર્વિસ" શરૂ થઈ?	ઘોઘાથી દહેજ
219.	સૌરાષ્ટ્રના કાશ્મીર તરીકે જાણીતું સ્થળ	મહુવા
220.	નરસિંહ મહેતાના જન્મસ્થળ તળાજાનું પ્રાચીન નામ	તાલધ્વજ પુરી
221.	કવિ શ્રી દુલાભાયા કાગળું જન્મસ્થળ	મજાદર(બનાસકાંઠા)
222.	સમગ્ર વિશ્વમાં સૌપ્રથમ ડાયનોસરના ઇંડા મળી આવેલ રૈયાલી ક્યા સ્થળે આવેલ છે?	મહીસાગર
223.	મહીસાગરમાં ક્યા સ્થળે બાબરી વંશનું રજવાડું હતું?	બાલા સિનોર
224.	ઘઉંના વાવેતરના વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ	મહેસાણા
225.	મહેસાણામાં કયો વિસ્તાર ગઢવાડા તરીકે ઓળખાય છે?	સતલાસણ
226.	મહેસાણા શહેરના સ્થાપક	મેશોજી ચાવડા
227.	મોઢેરાનું પ્રાચીન નામ	ભગવદ્ ગામ
228.	ભારતનું એકમાત્ર કુંતામાતાનું મંદિર	આસજોલ
229.	કડી શહેરનું પ્રાચીન નામ	કનીપૂર
230.	ગુજરાતમાં ક્યા સ્થળેથી 1993માં રોબોટ બ્રુસ કૂટ દ્વારા ડેન્ટેલિમ દરિયાઈ પ્રાણીઓના અવશેષો મેળવવામાં આવ્યા હતા?	લાંઘણજ, મહેસાણા
231.	ગુજરાતમાં ક્યુ સ્થળ મેંગલોરી નળિયા માટે પ્રખ્યાત છે?	મોરબી
232.	મોરબી શહેરનું એકમાત્ર બંદર	નવલખી
233.	વડોદરાનું પ્રાચીન નામ	વટપત્રક (વટપૂર)
234.	વડોદરાના કીર્તિમંદિરમાં ગીતાના વિષય પર ચિત્રો દોરનાર મહાન કલાકાર	નંદલાલ બોઝ
235.	ગુજરાતમાં ક્યા સ્થળે ડોંગરેજી મહારાજનો આશ્રમ આવેલ છે?	માલસર(વડોદરા)
236.	ચીકુ અને હાફૂસ કેરીના વધુ ઉત્પાદન માટે	વલસાડ
237.	પરશુરામની ભૂમિ	કપરાડા(વલસાડ)
238.	ક્યા સ્થળે મઘર ઇંડિયા ડેમ	ઉમરગામ (અંબિકા નદી)
239.	ગુજરાતમાં ક્યા સ્થળે અરવિંદ આશ્રમ પ્રેરિત શાળા અને છાત્રાલય આવેલ છે?	નારગોલ
240.	મકરંદ દવે અને કુંદનિયા કાપડિયા એ સ્થાપેલ નંદીગ્રામ આશ્રમ ક્યા સ્થળે આવેલ છે?	ધરમપૂર
241.	ભારતની સૌ પ્રથમ એનિમલ હોસ્ટેલ	આકોદરા(હિંમંતનગર)
242.	ખેડબ્રહ્મા કઈ નદીના કિનારે વસેલ છે?	હરણાવ
243.	મુઘશ્વર મહાદેવનો મેળો	ઈડર
244.	નાના અંબાજી તરીકે ઓળખાતું સ્થળ	ખેડબ્રહ્મા
245.	સૂર્ય નગરી, મક્કાબારી, બાબુલ મક્કા, ડાયમંડ સીટી	સુરત
246.	ભારતનું સૌથી ઝડપથી વિકાસ પામતું શહેર	સુરત
247.	ગુજરાતમાં બાપાલાલ વૈદ્યે કઈ ફાર્મસી સ્થાપી	આત્માનંદ
248.	"મેનમેઈડ ટેક્સટાઈલ એસોસિએશન"	સુરત
249.	ગુજરાતનું સૌપ્રથમ સહકારી ધોરણે ચાલતું ખાંડનું કારખાનું ક્યાં આવેલું છે?	બારડોલી

250.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ કપાસ ઉત્પાદન કરતો જિલ્લો	સુરેન્દ્રનગર
251.	ગુજરાતમાં રૂના વેપાર માટેનું એસોસિએશન ક્યાં સ્થપાયું?	વઢવાણ
252.	1947માં કોણે સુરેન્દ્રનગર શહેરની સ્થાપના કરી?	સુરેન્દ્રસિંહજી ઝાલા
253.	નાયકા બંધ અને ઘોળી ઘજા બંધ કઈ નદી પર આવેલો છે?	ભોગવો નદી
254.	વઢવાણનો કિલ્લો ક્યા રાજવીએ બંધાવ્યો?	સિદ્ધરાજ જયસિંહ
255.	ઘાંગઘા કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	ગોદરા
256.	સુરેન્દ્રનગરનું કયું ગામ ભગતના ગામ તરિકે ઓળખાય છે?	સાચલા
257.	ગાંધીજીને રંગભેદનો અનુભવ ક્યા વર્ષમાં થયો હતો?	1893
258.	ક્રિકેટની રમતમાં ક્યા દેશે સૌપ્રથમ મહિલા એમ્પાયર દાખલ કર્યા ?	શ્રીલંકા
259.	“અમૃતા” નવલકથા કોણે લખી છે?	રઘુવીર ચૌધરી
260.	ગુજરાતી લઘુકથાના જનક	મોહનલાલ પટેલ
261.	ભારતમાં રાષ્ટ્રીય આવકનો અંદાજ	સેન્ટ્રલ સ્ટેટિસ્ટિકલ ઓર્ગનાઇઝેશન
262.	“ની-નાદ”નો સમાનાર્થી	ધ્વનિ
263.	“મુખરિત”નો વિરુદ્ધાર્થી	મૂક
264.	નીચલી પાયરી પર ઉતારી દેવો	અપકર્શ
265.	જેનું મન અન્ય ઠેકાણે ફરી ગયું છે તે	અન્યમનસ્ક
266.	“ગોરા” નવલકથા	રવિન્દ્રનાથ ટાગોર
267.	“ઇલિયડ” અને “ઓડિસી” મહાકાવ્યની રચના	હોમર
268.	પંડિત રવિશંકર ક્યા વાદ્ય સાથે સંકળાયેલ છે?	સિતાર
269.	“મયૂરાસન” બનાવનાર	શાહજહા
270.	વિસુવિયસ જ્વાળામુખી ફાટવાથી નાશ પામેલ શહેર	પોમ્પી
271.	ચીનની મહાન દિવાલ બાંધનાર	સી-વાંગ-ટી
272.	ઈસ્માઈલ, ખ્રિસ્તી, ચહૂદી લોકોનું પવિત્ર શહેર	જેરૂસલેમ
273.	ક્યા કાયદાની રૂએ ભારતમાં પાર્લામેન્ટરી પદ્ધતિની શરૂઆત થઈ?	1858 નો ઢંઢેરો
274.	ભારતમાં કઈ પ્રજા પ્રથમ આવી?	પોર્ટુગીઝો
275.	બંગાળમાં દ્વિમુખી શાસન પદ્ધતિ દાખલ કરનાર	રોબર્ટ ક્લાઈવ
276.	“સ્વરાજ” શબ્દની ભેટ આપનાર	ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે
277.	1872માં વસ્તી ગણતરીની ભારતમાં સૌપ્રથમ શરૂઆત કોને કરી?	લોર્ડ મેથો
278.	ક્યા વડાપ્રધાને પોતાના શાસનકાળ દરમિયાન RSS પર પ્રતિબંધ મૂક્યો	પી.વી. નરસિંહરાવ
279.	ક્યા વર્ષમાં તમિલનાડુ, બિહાર, રાજસ્થાન, ઓરિસ્સા, ઉ.પ્ર., ગુજરાત બધા રાજ્યોમાં રાષ્ટ્રપતિ શાસન લાદવામાં આવ્યું?	1980
280.	ભારતીય ભાષાની બંધારણની કઈ કલમ દેવનાગરી લિપિથી લખાતી હિન્દીને રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્થાન આપે છે?	343
281.	ક્યા બંધારણીય સુધારાથી ભારતમાં ભાષાકીય ઘોરણે પુનઃ રાજ્યોની રચના થઈ?	7
282.	ગુજરાતમાં કઈ નદીઓના પ્રદેશો અને કોતરોમાંથી પ્રાગ ઐતિહાસિક કાળના સ્થળો અને અવશેષો પ્રાપ્ત થયા છે?	સાબરમતી, મહી, નર્મદા, મેશ્વો, સરસ્વતી, ભોગાવો, ભાદર

283.	શર્યાતિના પુત્ર આનર્તે સૌરાષ્ટ્ર તથા ગુર્જર પ્રદેશના ઉત્તર ભાગો પર વિજય મેળવી રાજ્ય સ્થાપ્યું તે પ્રદેશ હાલ કયા નામે ઓળખાય છે?	આનર્ત
284.	ગુજરાતનો અધિકૃત અને વિશ્વસનીય ઇતિહાસ કયા યુગથી શરૂ થાય છે?	મૌર્ય યુગ
285.	ઈ.સ. ની પ્રથમ ચાર સદી સુધી સૌરાષ્ટ્રમાં કયા રાજવીનું આધિપત્ય હતું?	શક- ક્ષત્રપો
286.	શ્રેષ્ઠ ક્ષત્રપ રાજ ગણાતા રૂદ્રદામાને આનર્ત અને સુરાષ્ટ્રના વહીવટ માટે કયા અમાત્યની નિમણૂક કરી હતી?	સુવિશાખ
287.	અંતિમ શક-ક્ષત્રપ રાજા રૂદ્રસિંહ ત્રીજાને કોણે પરાજય આપી આનર્ત અને સુરાષ્ટ્રમાંથી શક-ક્ષત્રપ સત્તાનો અંત આણ્યો?	ગુપ્ત સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત બીજો(વિક્રમાદિત્ય)
288.	ઈ.સ. 455માં કોણે અતિવૃષ્ટિના કારણે તૂટેલું “સુદર્શન તળાવ” ફરી બંધાવ્યું અને તેના કિનારે વિષ્ણુ મંદિર બંધાવ્યું?	સ્કંદ ગુપ્તના સુબા પર્ણદત્તે
289.	ગુપ્ત વંશના સુબા અને મૈત્રક વંશના કયા સ્થાપક રાજાએ ઈ.સ.470માં વલભીપુરમાં સ્વતંત્ર સત્તા સ્થાપી?	સેનાપતિ ભટ્ટાર્ક
290.	ગુજરાતમાં કોના સમયમાં ચીની યાત્રાળુ યુ-એન-ત્સંગે ઈ.સ. 640માં ગુજરાતની મુલાકાત લીધી?	દ્યુવસેન 2(બાલાદિત્ય)
291.	ઘરસેન ચોથાના દરબારી કવિ ભટ્ટી એ “ભટ્ટી કાવ્ય” તરીકે ઓળખાતા કયા કાવ્યની રચના કરી?	રાવણવધ
292.	મૈત્રકોના સમકાલીન નીચે મુજબના શાસકોની રાજધાની જાણવો	
293.	સૈન્ધવ વંશ	ધૂમલી
294.	ગારુલક વંશ	ઢાંક
295.	ગુર્જર નૃપતિઓ	નાંદીપુર
296.	ચાહમાનો	અંકલેશ્વર
297.	સેન્દ્રકો	તાપી તટ
298.	ચાલુક્યો	નવસારી
299.	ચાવડા વંશનો છેલ્લો રાજા	સામંતસિંહ
300.	ભિલ્લમાલમાં બ્રહ્મગુપ્તે ખગોળશાસ્ત્રનો કયો પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ લખ્યો?	બ્રહ્મસ્ફુટ સિદ્ધાંત
301.	વડોદરા(વટપદ્રક)થી નવસારી (નાગસારિકા) સુધીના રાષ્ટ્રકૂટોના શાસનની રાજધાની કઈ હતી?	માન્યખેટ
302.	સેવધર્મી રાષ્ટ્રકૂટોની ગુજરાતમાંની શાખાનો છેલ્લો રાજા કોણ હતો?	અકાલવર્ષ કૃષ્ણ
303.	કયો યુગ ગુજરાતનો સુવર્ણ યુગ ગણાય છે?	સોલંકી શાસનનો યુગ
304.	ચાલુક્ય વંશના કયા રાજાએ સામંતસિંહ ચાવડાને પરાજય આપી પાટણમાં સોલંકી વંશની સ્થાપના કરી?	મૂળરાજ સોલંકી
305.	મૂળરાજે “મૂળરાજ વસહિકા” નામે જૈન ધર્મસ્થાન કયા બંધાવ્યું?	પાટણ
306.	ગજનીના સુલતાન મોહમ્મદ ગજનવીએ 7 જાન્યુઆરી, 1026માં કોના શાસન દરમિયાન સોમનાથ મંદિર લુટ્યું?	ભીમદેવ સોલંકી-I
307.	કર્ણદેવ સોલંકી પહેલાએ આશાપક્ષી જીતી કર્ણાવતી નગર વસાવ્યું અને ત્યાં ક્યું સરોવર, મંદિર બંધાવ્યું?	કર્ણસાગર સરોવર, કર્ણેશ્વર મંદિર
308.	સિદ્ધરાજ જયસિંહ સોલંકીએ કયા રાજાને પરાજય આપી “અવંતિનાથ”નું બિરુદ ધારણ કર્યું?	માળવાના રાજા ચશોવર્મા
309.	કુમારપાળે કયા કયા રાજાઓને પરાજય આપ્યા હતા?	અજમેરના રાજા અર્ણોરાજ

		અને કોંકણના રાજા મહિકાજીનું
310.	૧૩મી સદીમાં વાઘેલા વંશના શાસન સમયે કયા રાજાના શાસન દરમિયાન સોમનાથમાં મસ્જિદ બાંધવાની પરવાનગી આપવામાં આવી?	અર્જુનદેવ
311.	સોલંકી વંશના કયા રાજાએ માળવાના રાજાને પરાજય આપ્યો અને સોમનાથ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો?	સારંગદેવ
312.	કોના આદેશથી ઉલુઘખાન અને નુસરતખાને 23 ફેબ્રુઆરી, 1299ના રોજ ગુજરાત પર આક્રમણ કરી પાટણમાં મુસ્લિમ સત્તા સ્થાપી?	અલાઉદ્દીન ખીલજી
313.	અલાઉદ્દીન ખીલજીએ તેના કયા બનેવીને ગુજરાતનો સુબો બનાવ્યો?	અલપખાન
314.	તઘલખ વંશના સ્થાપક ગ્યાસુદ્દિન તઘલખે ગુજરાતનો સુબો કોને બનાવ્યો?	તાજુદ્દીન
315.	મલીક સુલતાની ગુજરાતનો છેલ્લો સૂબો હતો. તેને કોણે ગુજરાતના સૂબા તરીકે નીમણૂક કરી?	ફિરોઝશાહ તઘલખ
316.	કોણે ઓક્ટોબર 1407માં મુઝફ્ફરશાહ પહેલાનો ખિતાબ ધારણ કરી બીરપુરમાં સ્વતંત્ર મુસ્લિમ શાસનની સ્થાપના કરી?	મુઝફ્ફરશાહ પહેલો
317.	ઔરંગઝેબે કોને વડનગરના હાટકેશ્વર મંદિરનો નાશ કરવા હુકમ આપ્યો હતો?	ગુજરાતના સૂબા સૂજાતખાન
318.	કઈ સાલમાં વડોદરા ગાયકવાડની રાજધાની બન્યું?	1734
319.	મોગલ બાદશાહ હુમાયુ વિરુદ્ધ લડવામાં ગુજરાતના કયા સુલતાને ફિરંગીઓની મદદ લીધી હતી?	સુલતાન બહાદુરશાહ
320.	જહાંગીર પાસેથી વેપારી સગવડો મેળવવા વિલિયમ હોકિસનું ક્યું વહાણ સુરત બંદરે 1608માં લાંગર્યું?	હેક્ટર
321.	ઈંગલેન્ડના રાજા જેમ્સ પહેલાના પ્રથમ અધિકૃત એલચી તરીકે કોણ 1615માં જહાંગીર પાસે વેપારી કોઠી સ્થાપવાની પરવાનગી લેવા આવ્યું?	ટોમસ રો
322.	ભારતમાં સૌથી છેલ્લે આવનારી યુરોપીયન પ્રજા કઈ?	ફ્રેંચો
323.	રાજા લુઈ 14મીની પરવાનગીથી કઈ સાલમાં ફ્રેંચ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીની સ્થાપના થઈ?	1664
324.	કોની પરવાનગી/ ફરમાનથી ફ્રેંચોને સુરત ખાતે વેપાર કરવાની અને સુંવાળી ખાતે કોઠી રાખવાની પરવાનગી મળી?	ઔરંગઝેબ
325.	1857માં બળવાની ગંધ આવતા અંગ્રેજોએ કયા આખા ગામને આગ ચાંપી હતી?	ભુલાવાડા
326.	સામાજિક સુધારકો દુર્ગારામ મહેતા, મહિપતરામ, કરસનદાસ મૂળજી કયા શહેર સાથે સંકળાયેલ છે?	સુરત
327.	અમદાવાદમાં સૌપ્રથમ કાપડની મિલ કોણે શરૂ કરી?	રણછોડલાલ છોટાલાલ
328.	કોંગ્રેસના મુંબઈ ખાતે ના પ્રથમ અધિવેશનમાં કેટલા પ્રતિનિધિઓ હતા?	72
329.	કોંગ્રેસના પ્રથમ અધિવેશનના પ્રમુખ	વ્યોમેશચંદ્ર બેનરજી
330.	કોંગ્રેસના કલકત્તા(બીજા) અધિવેશનના પ્રમુખ	દાદાભાઈ નવરોજી
331.	કોંગ્રેસનું ત્રીજું અધિવેશન મદ્રાસમાં કોના અધ્યક્ષસ્થાને યોજાયું?	બદરુદ્દીન તૈયબજી
332.	1917માં સ્વતંત્રતા આંદોલન વખતે ગાંધીજીને કોણે રૈંટિયો સૂચવ્યો?	ગંગાબેન મજમુદાર
333.	ગંગાબેન મજમુદારને રૈંટિયો કયા સ્થળેથી મળી આવ્યો?	વિજાપુર
334.	પ્રથમ વિચારવેળા મીઠાના સત્યાગ્રહ માટે ખેડા જિલ્લાનું બાદલપુર પસંદ થયેલું, પણ કોના સૂચનથી ગાંધીજીએ આ સત્યાગ્રહ માટે દાંડી પસંદ કરેલ?	કલ્યાણજી મહેતા

335.	માણેકશાહ કોમી સરિયેતનું નામ કયા ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલું છે?	ઇતિહાસકાર
336.	ગાંધીજીના ભારત આવતા પહેલા કોણે નવજીવન માસિક શરૂ કરેલું?	ઈંદુલાલ યાજ્ઞિક
337.	કયા શહીદ વીરની ખાંભી ઉપર “દીન ખૂન કે ચારો હમારે, ન ભૂલ જાના” લખાણ કંડારેલું છે?	વીર વિનોદ કિનારીવાલા
338.	‘આઝાદ હિંદ ફોજ’ પ્રકરણમાં કેપ્ટન શાહ નવાજ, કેપ્ટન ધિરોન અને કેપ્ટન લક્ષ્મી સામેના ઐતિહાસિક ખટલામાં ગુજરાતના કયા બાહોશ ધારાશાસ્ત્રીએ ત્રણેયનો સફળ બચાવ કર્યો?	ભુલાભાઈ દેસાઈ
339.	1894માં દક્ષિણ આફ્રિકાની કઈ કોર્ટમાં ગાંધીજીએ વકીલાતની શરૂઆત કરેલી?	નાતાલ
340.	ગાંધીજીએ કોચરબ, અમદાવાદમાં કોના મકાનમાં 25 સ્ત્રી- પુરૂષો સાથે સત્યાગ્રહ આશ્રમની શરૂઆત કરી?	જીવણલાલ બેરિસ્ટર
341.	ગ્રામોદ્ધાર મૂર્તિમંત કરી આદર્શ ગામડાની રચના કરવા ગાંધીજીએ મધ્યપ્રદેશમાં કયું મથક સ્થાપ્યું?	સેવાગ્રામ, વર્ધા
342.	1946માં મુસ્લિમ લીગના સીધા પગલાને પરિણામે થયેલી હુમલાખોરી અને કતલના અંતે હિન્દુ-મુસ્લિમ એકતા સ્થાપવા ગાંધીજી બંગાળના કયા પ્રદેશમાં પગપાળા ફર્યા?	નોઆખલી
343.	“મારો જાતઅનુભવ”, “ગીતાબોધ”, “આરોગ્યની ચાવી”, “કેળવણીનો કોયડો” વગેરે કયા પ્રખ્યાત વ્યક્તિના લખેલા પુસ્તકો છે?	મહાત્માગાંધી
344.	ગાંધીજીના લખાણો, ભાષણો, પત્રો વગેરેનો સંગ્રહ કયા પુસ્તક સંગ્રહમાં 90 ભાગમાં આલેખાયેલો છે?	ગાંધીજીનો અક્ષરદેહ
345.	જુનાગઢ જિલ્લાના લોજપુર ગામે સહજાનંદ સ્વામીને દીક્ષા કોણે આપી?	રામાનંદ સ્વામી
346.	10 એપ્રિલ, 1875માં કયા સ્થળે આર્ય સમાજની સ્થાપના થઈ?	મુંબઈ
347.	ગાંધીજીના અધ્યાત્મિક ગુરૂ શ્રીમદ રાજચંદ્રનું મૂળ નામ શું હતું?	રાયચંદભાઈ રવજીભાઈ
348.	વેદ શાસ્ત્રના દાર્શનિક અને ચિંતક દાદા પાંડુરંગ આઠવણેનું(સ્વાધ્યાય પ્રવૃત્તિઓ) જન્મ સ્થળ	રોહા, મહારાષ્ટ્ર
349.	દાદા પાંડુરંગ સાથે સંકળાયેલ અને નિરક્ષર અને અબુધ ગ્રામજનો સુધી વિસ્તરેલી સંસ્કાર પ્રવૃત્તિઓનું પ્રતિબિંબ પાડતી ફિલ્મ	અંતરનાદ
350.	કામરેજ ગામે ત્રીમૂર્તિ સાથે સંકળાયેલ દાદા ભગવાનનું વતન	ભાદરણ, ખેડા
351.	અક્ષર પુરૂષોત્તમ સ્વામીનારાયણ સંસ્થા સાથે સંકળાયેલ પ્રમુખ સ્વામીનું મૂળનામ અને વતન	શાંતીલાલ; ચાણસદ, વડોદરા
352.	નાનાલાલ મોતીલાલ ત્રિવેદીનું(સ્વામી સરિયદાનંદ) જન્મ સ્થળ	મુજપુર, મહેસાણા
353.	નરસિંહ મેહતાના સવારે ગવાતા પ્રભાતિયા સિવાય અન્ય સાહિત્ય પ્રકાર	રામગ્રી
354.	લોર્ડ લીટનની નવલકથા “ઝેનોની”નું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર “ગુલાબસિંહ” તરીકે કોણે કર્યું?	મણિલાલ નભુભાઈ ત્રિવેદી
355.	ગુજરાતની કન્યાઓ દ્વારા અષાઢ મહિનામાં કરાતા અલૂણા વ્રતને શું કહેવાય છે?	મોળાકત
356.	વડોદરાનું ક્યુ મ્યુઝિયમ તેમાં સચવાયેલી વૈવિધ્ય સભર દુર્લભ ચીજવસ્તુઓ માટે જાણીતું છે?	મહારાજા ફતેહસિંહ મ્યુઝિયમ
357.	18મી સદીમાં બંધાયેલ ગોંડલનો રજવાડો મહેલ	નવલખા પેલેસ
358.	“નેમીનાથ ફાગુ” ની રચના કોણે કરી ?	કવિ રાજશેખર
359.	ગુજરાતના કયા વિદ્વાને 1 લાખ શ્લોક વાળા મહાભારતમાંથી ભારત સંહિતા અને જય સંહિતા જુદી તારવી આપી?	કે.કા. શાસ્ત્રી

360.	મહોમ્મદ બેગડાના શાસન દરમિયાન ક્યા જાણીતા ફિલસૂફ અને ગણિતજ્ઞ ગુજરાતની મુલાકાતે આવ્યા હતા?	હેબતુલ્લા શાહ
361.	કચ્છમાં આવેલું ક્યુ સ્થળ કચ્છી-રબારી ભરતકામ માટે જાણીતું છે?	નખત્રાણા
362.	હસનપીરની દરગાહ ક્યા આવેલી છે?	દેલમાલ
363.	મહેમુદ બેગડાના શાસન દરમિયાન જાણીતા વિદ્વાન અબુલ ફઝલ ક્યા સ્થળેથી આવીને ગુજરાતમાં વસ્યા હતા?	પર્શિયા
364.	ગુજરાતમાં સૌપ્રથમ એમ.એ.ની પદવી કોણે મેળવી હતી?	અંબાલાલ દેસાઈ
365.	આકાશવાણીનું ગુજરાતમાં વિધિવત પ્રારંભ ક્યારે થયો?	16 Apr 1949
366.	અમદાવાદના એલિસ બ્રિજના સ્થપતિ?	રાવ બહાદુર હિંમતલાલ ધીરજરામ
367.	“હંસાઉલી” પદ્યવાર્તા ક્યા જાણીતા કવિ ભવાઈ કલાકારની છે?	અસાઈત ઠાકર
368.	કચ્છમાં મળી આવેલા કરોડો વર્ષ જુના અશ્મીઓને સાચવતું વિહોર ફોસીલ પાર્ક ક્યા આવેલું છે?	માંડવી
369.	ગુજરાતમાં સૌપ્રથમ ટીચર્સ ટ્રેનિંગ કોલેજ કોણે અને ક્યા શરૂ કરી?	પ્રેમચંદ રાયચંદ, અમદાવાદ
370.	ગુજરાતના ઇતિહાસમાં મહત્વની માહિતી મેળવી આપતા બે મુખ્ય સંદર્ભ ગ્રંથો	પ્રબોધ ચિંતામણી અને મિરાતે સિકંદરી
371.	ઝવેરચંદ મેઘાણીનો ક્યો કાવ્ય સંગ્રહ ગાંધીજી વિષયક કાવ્યોનો છે?	બાપુના પારણાં
372.	ગુજરાતમાં અમદાવાદ ખાતે સૌપ્રથમ લો કોલેજ સ્થાપનાર કોણ હતા?	સર લઘુભાઈ શાહ
373.	ગુજરાતની કઈ સ્ત્રી શાસિકાએ 1179માં શાહબુદ્દીન ઘોરીને હરાવી પાછો કાઢ્યો હતો?	નાયિકા દેવી
374.	સંત પુનિત મહારાજે શરૂ કરેલ ક્યું માસિક આજે પણ લોકપ્રિય છે?	જનકલ્યાણ
375.	પોરબંધમાં આવેલ મહાત્મા ગાંધી કીર્તિમંદિર કોણે રચ્યું?	નાનજી કાલિદાસ મહેતા
376.	દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગાંધીજીએ ક્યું સામયિક શરૂ કર્યું?	Indian Opinion
377.	ક્યા શિવ મંદિરમાં નરસિંહ મહેતાને રાસ દર્શન થયા?	ગોપનાથ મહાદેવ
378.	બાળ વિવાહ પર પ્રતિબંધ મૂકતો કાયદો સૌપ્રથમ કોણે પસાર કર્યો?	મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ, વડોદરા
379.	અમદાવાદમાં આવેલા ઝુલતા મિનારાનું મૂળ નામ જણાવો.	સિદી બશીરની મસ્જિદ
380.	ગુજરાતનું સૌપ્રથમ બાળ સંગ્રહાલય	ગિરધરભાઈ બાળસંગ્રહાલય
381.	ગુજરાતના પ્રથમ ન્યાયમૂર્તિ (જુનિયર)	કાંતીલાલ ટી. દેસાઈ
382.	ગુજરાતના સૌપ્રથમ સચિવ	વી. ઇશ્વરન
383.	ગુજરાતના પ્રથમ પોલિસ વડા	એન. રામ. ઐયર
384.	ગુજરાત રાજ્યના વિધાનસભાના સૌપ્રથમ ઉપાધ્યક્ષ	અંબાલાલ શાહ
385.	મુખ્ય મંત્રી તરીકે પાંચ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા હોય એવા કેટલા મુખ્યમંત્રી છે?	ત્રણ (હિતેન્દ્રભાઈ દેસાઈ, માધવસિંહ સોલંકી, નરેન્દ્ર મોદી)
386.	ગુજરાતના સૌપ્રથમ કાર્યકારી મુખ્યમંત્રી	છબિલદાસ મહેતા
387.	સૌપ્રથમ કાર્યકારી અધ્યક્ષ (વિધાનસભા)	મનુભાઈ પાલખીવાળા
388.	ઢ્ઢારકા ડૂબી ગયા પછી તેને કોણે ફરી બનાવી?	પ્રજનાભ(શ્રીકૃષ્ણના પ્રપોત્ર)
389.	સહજાનંદ સ્વામી કોની પાસેથી દીક્ષા લીધેલી?	રામાનંદ સ્વામી, 1856

390.	બહુચરાજી ખાતેનું મંદિર કોણે બંધાવ્યું?	માનાજીરાવ ગચકવાડ
391.	ક્યા તહેવાર વખતે ચાડિયાનો મેળો ભરાય છે?	હોળી
392.	કચ્છી માંડુઓનું નવું વર્ષ ક્યારે શરૂ થાય છે?	અષાઢી બીજ
393.	ભગવાન જગન્નાથજીની રથયાત્રાનો તહેવાર ક્યારે ઉજવાય છે?	અષાઢી બીજ
394.	મિયા કુસડી અને છેલ છબિલો પાત્રના સર્જક	જીવરામ જોશી
395.	ગુજરાતી ભાષાના આદિ કવિ	નરસિંહ મહેતા
396.	પ્રથમ પંચાંગના સ્થાપક	ઈચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ
397.	પ્રથમ ગુજરાતી માસિક	બુદ્ધિપ્રકાશ (1850)
398.	પ્રથમ છાપખાનું શરૂ કરનાર	દુર્ગારામ મહેતા
399.	પ્રથમ સચિત્ર ગુજરાતી માસિક શરૂ કરનાર	હાજી મહંમદ અદ્યારખિયા શીવજી (20મી સદી)
400.	અમદાવાદમાં પ્રથમ ટેલિફોન એક્સચેન્જ ?	17 જુલાઈ 1897, પાચંકુવા
401.	પ્રથમ વિદ્યુત રેલવે	અમદાવાદ થી મુંબઈ
402.	અમદાવાદ રેલ્વે સ્ટેશનનો પ્રારંભ	20 જાન્યુ, 1863
403.	પ્રથમ અર્જુન એવોર્ડ વિજેતા ખેલાડી	સુધીર પરબ, ખોખો 1970
404.	અર્જુન એવોર્ડ જિતનાર ગુજરાતી ક્રિકેટર	કિરણ મોરે
405.	ક્યા રાજાએ વસ્તુપાળને ગુજરાતના મહાઅમાત્યનું પદ આપેલું?	વિસળદેવ વાઘેલા
406.	સ્કેટિંગમાં ઉત્કૃષ્ટ દેખાવ બદલ અર્જુન એવોર્ડ મેળવનાર પ્રથમ ગુજરાતી ખેલાડી	નમન પારેખ
407.	મસાલા રીસર્ચ સ્ટેશન ક્યાં આવેલું છે?	જગુદરા
408.	ભાદર નદી ક્યા બંદર પાસે અરબી સમુદ્રને મળે છે?	નવી બંદર
409.	રણજણીયું પીંજળીયું ક્યા મેળાની વિશેષતા છે?	શામળાજીના
410.	બોરસદ તાલુકાના લોકો પર સરકારે નાખેલો વેરો ક્યા નામથી ઓળખાયો?	ઢેડિયા વેરો
411.	બોરસદ સત્યાગ્રહની આગેવાની કોણે લીધી હતી?	દરબાર ગોપાળદાસ
412.	અમદાવાદ એજ્યુકેશન સોસાયટીની સ્થાપના કોણે કરી?	કસ્તૂરભાઈ લાલભાઈ
413.	હોડી બાંધવાનો ઉદ્યોગ ક્યા સ્થળે વિકાસ પામ્યો?	બિલીમોરા
414.	રાષ્ટ્રનું પ્રથમ ગેસ આધારિત સ્પોર્ટ્સ આર્યનનું કારખાનું ક્યા શરૂ કરવામાં આવેલું છે?	હજીરામાં
415.	ગુજરાત કૃષિ યુનિવર્સિટી કયું મુખપત્ર પ્રકાશિત કરે છે?	કૃષિ ગૌ વિદ્યા
416.	ડેન્ટેલિમ દર્યાઈ પ્રાણીના અવશેષો ક્યાંથી મળી આવ્યા છે?	લાંઘણજ
417.	કચ્છમાં ગરીબ દાસજી ઉદાસીન આશ્રમની સ્થાપના કોણે કરી હતી?	ગુરુ નાનકના શિષ્ય શ્રીચંદે
418.	ખારા પાણીને મીઠું બનાવવા માટેનો સૌર નિસ્ચંદન પ્લાન્ટ ક્યા સ્થળે આવેલો છે?	ભાવનગર(ઘોઘા તાલુકાના અવાણિયા ગામે)
419.	નવલખી બંદર કઈ ખાડીઓના સંગમ પર આવેલ છે?	વરસામેડી અને સૂઈ
420.	“જ્યુબિલી પુલ” ક્યા શહેરમાં આવેલો છે?	પોરબંદર
421.	અમદાવાદનો ઇતિહાસ પુસ્તકના લેખક	મગનલાલ વખતચંદ
422.	ગુર્જર પ્રતિહારોની સ્વતંત્ર સત્તા કોણે સ્થાપી હતી?	નાગભટ્ટ I
423.	Electrical research and Development Associationનું વડું મથક	વડોદરા
424.	કર્કવૃત્ત ક્યા ડુંગર પરથી પસાર થાય છે?	ધીણોઘર
425.	પીપાવાવ બંદર કઈ નદીના મુખ પર વિકસ્યું છે?	ઝોલાપુરીના
426.	માંગરોળ તાલુકો ક્યા રોકડીયા પાક માટે જાણીતો છે?	શેરડી
427.	આજી નદીનું ઉદગમસ્થાન	સરધાર પાસેના ડુંગરો

428.	ધર્મેશ્વરી વાવ ક્યા આવેલી છે?	મોઢેરા
429.	દ્વારકાધીશનુ નીજમંદિર પ્રથમ વાર કોણે બંધાવ્યુ?	વ્રજનાભ
430.	દુધસાગર ડેરી ના સ્થાપક	માનસિંગભાઈ પટેલ
431.	મધમાખી ઉછેર કેન્દ્રનો વિકાસ ક્યા થયો છે	પાલિતણા
432.	બાંસી-બોરસી બંદર ક્યા જિલ્લામાં આવેલુ છે?	નવસારી
433.	અમદાવાદમા હોમરૂલ લીગની સ્થાપના કોણે કરી હતી?	મગનભાઈ ચ. પટેલ
434.	સદાચાર સમિતિની સ્થાપના કોણે કરી હતી?	ગુલઝારીલાલ નંદા
435.	કઈ યોજના હેઠળ નગરપાલિકા વિસ્તારમાં વિદ્યુત અને ગેસના ઉપયોગ વાળા સ્મશાનગૃહો બાંધવાની સરકારની જોગવાઈ છે?	કૈલાસધામ
436.	અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલીટીના પ્રથમ પ્રમુખ	રાવ બહાદુર રણછોડલાલ છોટાલાલ
437.	1844માં બ્રિટિશ ન્યાયતંત્રમાં જોડાનાર પ્રથમ ગુજરાતી	ભોળાનાથ સારાભાઈ
438.	ભારતનો પ્રથમ નેરોગેજ રેલવેમાર્ગ ક્યાં બાંધવામાં આવ્યો હતો?	ડભોઈ અને મિયાંગામ વચ્ચે, 1862
439.	જામનગર કઈ બે નદીના સંગમ સ્થાન પર આવેલું છે?	નાગમતી અને રંગમતી
440.	અપર્ણા પોપટ કઈ રમત સાથે સંકળાયેલ મહિલા ખેલાડી છે?	બેડમિંટન
441.	સાબર ડેરીના સ્થાપક	ભોળાભાઈ ખોડિદાસ પટેલ
442.	વરાળથી ચાલતા કોટન જીનની શરૂઆત અમદાવાદમાં સૌપ્રથમ કોણે કરી હતી?	ત્રિભુવન શેઠ
443.	કઈ યોજના હેઠળ અનુસૂચિત જાતિના બેરોજગાર યુવકોને વિનામૂલ્યે કર્મકાંડની તાલીમ આપવામાં આવે છે?	સ્વામી તેજાનંદ કર્મકાંડ તાલીમ યોજના
444.	કયું સ્થળ પાપડ ઉદ્યોગ માટે જાણીતું છે?	ઉત્તરસંડા અને વાલોડ
445.	નડાબેટ ક્યા જિલ્લામાં આવેલ છે?	બનાસકાંઠા
446.	ડાંગરના પરાળમાંથી કાગળનો માવો બનાવવાની મિલ ક્યા આવેલી છે?	બાવળા અને સુરત
447.	ગુજરાતમાં થયેલ ડેરી ઉદ્યોગને કેન્દ્રમાં રાખીને બનેલ ટેલિફિલ્મ	મંથન
448.	ગુજરાતમાં ક્યા જિલ્લામાં નહેરો દ્વારા સૌથી વધુ સિંચાઈ કરવામાં આવે છે?	ખેડા, આણંદ
449.	પ્લાસ્ટિક ઉદ્યોગનું મુખ્ય કેન્દ્ર	વડોદરા
450.	કેળવણીકાર નાનાભાઈ ભટ્ટે ગ્રામ્યલક્ષી અને સર્વોદયલક્ષી કેળવણી માટે કઈ સંસ્થાઓ સ્થાપી હતી?	ગ્રામ દક્ષિણામૂર્તિ અને લોકભારતી
451.	હિન્દી ફિલ્મના જાણીતા અભિનેતા સંજય કુમારનું મૂળનામ	હરીલાલ જરીવાલા
452.	પામ ઓઈલના વૃક્ષોની ખેતી ક્યા જિલ્લામાં થાય છે?	વલસાડ અને સુરત
453.	ચૂનાનું સૌથી ઓછું પ્રમાણ કઈ જમીનમાં જોવા મળે છે?	કચારીની જમીન
454.	કઈ યોજના હેઠળ અનુસૂચિત જાતિની વ્યક્તિને બેંક લોન લીધા સિવાય સ્વરોજગારી માટે ધંધો શરૂ કરવા સાધન સહાય આપવામાં આવે છે?	માનવ ગરિમા યોજના
455.	ગુજરાતમાં પ્રજાહિત વર્ધક સભાની સ્થાપના કોણે કરી?	ડૉ. હરિહર્ષદ દ્રુવ અને ઉકાભાઈ પરભુદાસ
456.	દાદા હરિની વાવ કોણે બંધાવી હતી?	મેહમૂદ બેગડા ના સમયમા હરિરે
457.	ગુજરાતનો ક્યો યુવાન તરવેયો 35 કિમી. ની ઇંગ્લિશ ખાડી 12 કલાકમાં તરી ગયો?	સુફિયાન શેખ
458.	સાબર ડેરીના સ્થાપક	ભુરાભાઈ પટેલ
459.	દેશનું પ્રથમ સોલર ચિકિત્સાલય સોલેરિયમ ક્યા શહેરમાં આવેલું છે?	જામનગર
460.	વારાલક્ષ્મી ક્યા પાકની જાત છે?	કપાસ
461.	ચાંપાનેર મહોત્સવ ક્યા માસમાં યોજાય છે?	ડિસેમ્બર

462.	ઓસમનો ડુંગર ક્યા જિલ્લામાં છે?	રાજકોટ
463.	ભાવનગરના દીવાન જે આજે પણ લોકોપયોગી કાર્યો માટે પ્રખ્યાત	પ્રભાશંકર પટ્ટણી
464.	અંબાજી નજીક પાંચ દેરા ધરાવતું કયું સ્થળ આરસની અદ્ભુત કોતરણી માટે જાણીતું છે?	કુંભારિયાના દેરા
465.	આઈનસ્ટાઈનના સાપેક્ષવાદના સિદ્ધાંત પર ગુજરાતના ક્યા ગણિતજ્ઞે સંશોધન કાર્ય કર્યું હતું?	ડૉ. પી. સી. વેદ
466.	ગાય ગૌહાટીનો મેળો ક્યા જિલ્લામાં ભરાય છે?	દાહોદ
467.	કર્માબાઈનું તળાવ ક્યા આવેલું છે?	શામળાજી
468.	પૂતળીબા ઉદ્યોગ મંદિર ક્યા આવેલું છે?	રાજકોટ
469.	મેહમુદ બેગડાએ જ્યારે પ્રથમ ચડાઈ કરી ત્યારે જુનાગઢ પર કયો રાજા રાજ કરતો હતો?	રા' માંડલિક
470.	ગુજરાતમાં યુદ્ધમાં સૌપ્રથમ તોપ ગોળાનો ઉપયોગ ક્યા શાસકે કર્યો હતો?	મેહમુદ બેગડાએ
471.	ગુજરાતમાં સ્વતંત્રતા નામનું વર્તમાન પત્ર કોણ ચલાવતું હતું?	ઈચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ
472.	ત્રણેય દિલ્લી દરબારમાં હાજર રહેલા એકમાત્ર રાજા	કચ્છના રાજા ખેંગારજી ત્રીજા
473.	મેશ્વો નદીનું ઉદગમ સ્થાન	રાજસ્થાનના ડુંગરપુર
474.	બોર તળાવ ક્યા આવેલું છે?	ભાવનગર
475.	ગુજરાતમાં ચીપ બોર્ડ બનાવવાનું કારખાનું ક્યા આવેલ છે?	બીલીમોરા
476.	મહી નદી પરના બંધનો લાભ ક્યા જિલ્લાઓને મળે છે?	પંચમહાલ, ખેડા અને આણંદ
477.	ગુજરાતમાં દીપડા અને સાબર માટે ક્યું અભ્યારણ્ય છે?	બરડીપાડા ડાંગ
478.	અમદાવાદ અને સુરત વચ્ચે રેલ્વેની શરૂઆત	20 jan 1863
479.	મદ્રાસ રાજ્યના પ્રથમ ગવર્નર જનરલ બનનાર ગુજરાતના રાજવી	કૃષ્ણકુમાર સિંહજી
480.	સાની સિંચાઈ યોજના ક્યા જિલ્લામાં આવેલ છે?	જામનગર
481.	ક્યું શહેર કાઠિયાવાડના દરવાજા તરીકે જાણીતું છે?	વઢવાણ
482.	ગુજરાતમાં સૌથી વધુ ભેજ વાળો પ્રદેશ	ખંભાતનો અખાત
483.	કચ્છમાં ટિસ્યુ કલ્ચરથી કયો પાક લેવામાં આવે છે?	ખજૂર
484.	ભૂટિયો ક્યા પાકમાં આવતો વાયરસ છે?	કઠોળ
485.	લોકભારતી સણોસરા દ્વારા કઈ ઘઉંની નવી જાત વિકસાવવામાં આવી છે?	લોકવન
486.	મધુવન પરિયોજના કઈ નદી પર બની છે?	દમણગંગા
487.	છડી ઉત્સવ અને મેઘ મેળો ક્યા જિલ્લામાં ઉજવાય છે?	ભરૂચ
488.	ક્યા ગુજરાતી વકીલ લાલ કિલ્લાનો ઐતિહાસિક કેસ લડ્યા હતા?	ભુલાભાઈ દેસાઈ
489.	ગુજરાત વિદ્યાપીઠને યુનિવર્સિટીનો દરજ્જો ક્યારે મળ્યો હતો?	1963
490.	મૌન મંદિરની સ્થાપના કોણે કરી હતી?	યુનીલાલ ભાવસાર (પૂજ્ય શ્રીમોટા)
491.	વર્લ્ડ ચિલ્ડ્રન ચેસ ચેમ્પિયનશીપ જીતનાર પ્રથમ ગુજરાતી	રિદ્ધિ શાહ
492.	ઊંટ સંવર્ધન કેન્દ્ર ક્યા આવેલું છે?	ધારી, કચ્છ
493.	મોખડી ઘાટ કઈ નદી પર છે?	નર્મદા
494.	મધુર ડેરીની સ્થાપના કોણે કરી?	જેઠાલાલ પટેલ
495.	બહુચરાજી માતાજીનું મંદિર કોને બંધાવ્યું?	માનાજીરાવ ગાયકવાડ
496.	ક્યા જિલ્લામાં કુલઝર નદી આવેલી છે?	જામનગર
497.	ઢાઢર નદી ક્યા જિલ્લામાં આવેલી છે?	વડોદરા

498.	ગુજરાતમાં ક્યા તાલુકાને ત્રણેય બાજુ દરિયો આવેલો છે?	ઓખામંડળ, દેવભુમી દ્વારકા
499.	નેત્રંગ તાલુકો ક્યા જિલ્લામાં આવેલો છે?	ભરૂચ
500.	વિધવા વિવાહ પર નિબંધ લખવા પર ક્યા સમાજ સુધારકને ઘર છોડવું પડ્યું?	કરસનદાસ મૂળજી
501.	ઉભરાટના દરિયાકિનારે ક્યા વૃક્ષો વિશેષ પ્રમાણમાં જોવા મળે છે?	સરૂ અને તાડ
502.	ઈંગ્લેન્ડ જનાર સૌપ્રથમ ગુજરાતી સાહિત્યકાર	મહિપતરામ રૂપરામ નીલકંઠ
503.	પીટિટ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ક્યા શહેરમાં આવેલું છે?	બિલીમોરા
504.	મૂળખાઈ ક્યા પાકમાં જોવા મળતો રોગ છે?	કપાસ
505.	ગુજરાતમાં પ્રથમ ફાઈન આર્ટ્સ કોલેજ ક્યા સ્થપાઈ	વડોદરા
506.	ગાંધીજીને બાપુનું બિરુદ ક્યા સત્યાગ્રહ દરમિયાન મળ્યું?	ચંપારણ
507.	Institute of Rural Managementની સ્થાપના કોણે કરી?	ડૉ.વર્ધાસ કુરિઅન
508.	કયું પક્ષી જળકાંઠાની ભેજડની ઊંડી બખોલમાં માળો બનાવે છે?	કલકત્તિયો
509.	ગુંદરિયો રોગ ક્યા પાકમાં લાગુ પડે છે?	બાજરી
510.	ખંભાળાનો મહેલ ક્યા શહેરમાં આવેલો છે?	પોરબંદર
511.	લાલા લજપતરાય બાગ ક્યા આવેલો છે?	ભુજ
512.	પાવાગઢનો ડુંગર ક્યા તાલુકામાં આવેલો છે?	હાલોલ
513.	મહી નદી ક્યા સ્થળેથી મહીસાગર તરીકે ઓળખાય છે?	વહેરાખાડી
514.	મિતિયાળા ડુંગર ક્યા જિલ્લામાં આવેલ છે?	ભાવનગર
515.	મોતીબાગ ક્રિકેટ ગ્રાઉન્ડ ક્યા આવેલું છે?	વડોદરા
516.	ગુજરાતના ક્યા સુલતાનને શાહજહા સાથે સરખાવવામાં આવે છે?	મુઝ્ફરશાહ પ્રથમે
517.	સૂર્ય દેવની આસનસ્થ અને અક્ષત પ્રતિમા ગુજરાતમાં ક્યાથી મળી આવી છે?	રણુ પિપનીથી
518.	ગાંધીજીના નઈ તાલીમ શિક્ષણના તત્વો ક્યા કમિશનની ભલામણમાં જોવા મળ્યા હતા	કોઠારી કમિશન
519.	જલાલ કોર કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	પૂણાનદી
520.	બીલીમોરા બંદર કઈ નદીના કિનારે વસેલું છે?	અંબિકા
521.	ભારત મંદિર ક્યા આવેલ છે?	પોરબંદર
522.	ગુજરાતના ક્યા બંદરનો આકાર ઘંટ જેવો છે?	માંડવી
523.	ગુજરાતમાં અનુસ્નાતકની પદવી સૌપ્રથમ કોણે મેળવી?	અંબાલાલ સાકરલાલ દેસાઈ
524.	સાંસ્કૃતિક સંસ્થા ખમીર ક્યા જિલ્લા સાથે સંકળાયેલ છે?	કચ્છ
525.	રાજપીપળાની ટેકરીઓનું સૌથી ઊંચું શિખર	માથાસર
526.	ક્યા સંતે પોતાની આખી જિંદગી રક્તપિત્તના દર્દીઓની સેવામાં વિતાવી હતી?	સંત અમરદેવીદાસ
527.	ગુજરાતના ક્યા જિલ્લામાંથી બોક્સાઈટ મળે છે?	જામનગર
528.	અમદાવાદમાં પ્રથમ લો કોલેજની સ્થાપના કોણે કરી?	લઘુભાઈ આશારામ શાહ
529.	ક્યા ગુજરાતી ઈંગ્લેન્ડની ઉમરાવ સભાના સભ્ય નિયુક્ત થયા હતા?	લોર્ડ મેઘનાદ દેસાઈ
530.	ગુજરાતમાં ક્યા ઉદ્યોગપતિએ કેલિકો મીલની સ્થાપના કરી હતી?	અંબાલાલ સારાભાઈ
531.	મેહમુદ બેગડાએ ચાંપાનેર ખાતે બંધાવેલા કિલ્લાનું નામ	જહાપનાહ
532.	અમેરિકામાં ભારતના રાજદૂત તરીકે સૌપ્રથમ ક્યા ગુજરાતીની નિમણૂક થઈ હતી?	ગગનવિહારી મહેતા
533.	બોમ્બ બનાવવા અંગેની ગેરીલા વોરફેર પુસ્તિકા કોણે પ્રગટ કરી હતી?	છોટુભાઈ પુરાણી
534.	ભુજમાં ફ્યુર્યુસન મ્યુઝિયમની સ્થાપના કોણે કરી હતી?	રાવ ખેંગારજી
535.	હેલ્થ મ્યુઝિયમ ક્યા શહેરમાં આવેલું છે?	વડોદરા

536.	ભાવનગર બંદર કઈ નદીના મુખ પર આવેલું છે?	કાળુભાર
537.	કોપાલીની ખાડી કઈ નદીના મુખ ત્રિકોણ પ્રદેશમાં આવેલી છે?	સાબરમતી
538.	સોલંકી વંશમાં કયા રાજાએ સૌથી લાંબા સમય સુધી શાસન કર્યું હતું?	ભીમદેવ બીજો
539.	સંત પુનિત મહારાજે શરૂ કરેલું કયું માસિક આજે પણ લોકપ્રિય છે?	જનકલ્યાણ
540.	અમદાવાદના એલિસબ્રિજના સ્થપતિ	રાવબહાદુર હિમતલાલે ધીરજરામ
541.	ગુજરાતના કયા જિલ્લામાં સૌથી વધુ ચેકડેમ છે?	રાજકોટ
542.	ટેસ્ટ પ્રવેશે જ શાનદાર સદી નોંધાવનાર અમદાવાદી ક્રિકેટર	દીપક શોધન
543.	એક ટેસ્ટ મેચમાં ઓસ્ટ્રેલિયાની 14 વિકેટ ઝડપનાર અમદાવાદી બોલર	જશુ પટેલ
544.	એક રણજીટ્રોફી મેચમાં બન્ને ટીમમાં સદી ફટકારવાની સિદ્ધિ ચાર વાર કોણે નોંધાવી છે?	મુકુન્દ પરમાર
545.	કૂટબોલમાં રેફરી તરીકે વિખ્યાત ગુજરાતી	ગુલાબભાઈ ચૌહાણ
546.	બોડી બિલ્ડિંગમાં કયા ખેલાડીએ સૌથી વધુ વખત સ્ટેટ ચેમ્પિયનશીપ મેળવી લિમ્કા બુક ઓફ રેકોર્ડસમાં સ્થાન મેળવ્યું?	પ્રભુદાસ ઠક્કર
547.	વર્લ્ડ ટેબલ ટેનિસ માટે ભારતીય ટીમમાં સતત ચાર વર્ષ સુધી પસંદ થનાર ગુજરાતનો સર્વપ્રથમ એકમાત્ર ખેલાડી	પથિક મહેતા
548.	સ્કેટિંગમાં આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રે ગુજરાતનું નામ રોશન કરનાર સૌપ્રથમ ગુજરાતી	નમન પારેખ
549.	બાસ્કેટ બોલમાં ભાવનગરના કયા ખેલાડીએ નામના મેળવી?	અક્ષય ઓઝા
550.	કેરમની રમતમાં ગુજરાતના કયા ખેલાડીએ રાષ્ટ્રીય, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે નામના મેળવી?	સુનિલ ગુપ્તા
551.	બેડમિન્ટનમાં કઈ મહિલા ખેલાડીને અર્જુન એવોર્ડ મળ્યો છે?	પારૂલ પરમાર
552.	જામ રણજીત સિંહજીના નામમાં કોણે રણજીત ટ્રોફીના નામે ભારતની શ્રેષ્ઠ ફસ્ટ ક્લાસ ટુર્નામેન્ટ શરૂ કરી?	1935 માં પતિયાલાના મહારાજા ભૂપેન્દ્રસિંહ
553.	કયા વડાપ્રધાને પોતાના શાસન કાળમાં RSS પર પ્રતિબંધ મૂક્યો?	પી.વી.નરસિંહારાવ
554.	કયા વર્ષમાં તમિલનાડુ, મહારાષ્ટ્ર, ઉત્તર પ્રદેશ, બિહાર, ઓરિસ્સા, મધ્ય પ્રદેશ અને ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રપતિ શાસન હતું?	1980
555.	કયા બંધારણીય સુધારાથી ભારતમાં ભારતીય ધોરણે રાજ્યોની પુનઃ રચના શક્ય બની?	સાતમો સુધારો
556.	ધ ગ્રેટ કોમન ગુડ પુસ્તકના લેખિકા	અરૂંધતી રોય
557.	બાંગ્લાદેશના રાષ્ટ્રપિતા	શેખ મુજીબુર રહેમાન
558.	વિશ્વ વિખ્યાત સંસ્થા રેડ ક્રોસની સ્થાપના	જન હેનરી ડ્યુનાંટ
559.	પૃથ્વીની દૈનિક ગતિનો વેગ શૂન્ય કયા હોય છે?	ધ્રુવ પર
560.	કોસ વોટિંગ એટલે શું?	પક્ષના આદેશોને અવગણિ ને મત આપવો
561.	ભારતના બંધારણમાં સૌથી વધુ સુધારા કયા વડાપ્રધાનના સમયમાં થયા?	ઈન્દિરા ગાંધી
562.	અમદાવાદમાં 100મી રથયાત્રા કઈ સાલમાં નીકળી હતી?	1977
563.	17મી સદી દરમિયાન ભારતની 6 વાર મુલાકાત લેનાર ઝવેરી કોણ હતા?	ટેવર્નિયે
564.	ફિલિપિન્સ નામ રમતની કઈ સ્પર્ધા સાથે સંકળાયેલું છે?	મેરથોન દોડ
565.	સામાજિક કરાર ગ્રંથ દ્વારા માનવ હકોને આગળ કરનાર ફ્રેંચ વિચારક	રૂસો
566.	કયા પારસી ધર્મગુરુને અકબરે ફતેહપુર સિક્રી બોલાવ્યા હતા?	રૂસ્તમ માણેક

567.	17મી સદી દરમિયાન ગુજરાતમાં ગળી ઉત્પાદનનું મુખ્ય મથક કયુ હતુ?	સરખેજ
568.	ગ્રીક અને અરામાઈ ભાષામાં લખાયેલ અશોકના શિલાલેખો ક્યાથી મળી આવ્યા છે?	અફઘાનિસ્તાન
569.	ગુજરાતી ગઝલના આદ્ય પ્રવર્તક કવિ	બાલસંકર કંથારિયા
570.	પંચાસરના રાજા જયસિકરી નું કોની સાથેના યુદ્ધમાં મૃત્યુ થયું?	રાજા ભુવડ
571.	પાલનપુરનું મૂળ નામ	પ્રહલાદનગર
572.	આબુ ખાતે પર્વતારોહણની તાલીમ સાથે સંકળાયેલ યુગલ	દ્યુપનદીની પંડ્યા
573.	દાનવીર શેઠ જગદુશા એ ક્યા જૈન મંદિરનો સંવત 1315માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને તે જગ્યા જગદુશાના દેશ તરીકે ઓળખાય છે?	ભદ્રેશ્વર, કચ્છ
574.	કચ્છમાં ફતેહમામદનો ઉત્સવ ક્યારે ઉજવાય છે?	દશરોના દિવસે
575.	લાલજીભાઈ પોમલનું નામ ક્યા ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલ છે?	ફોટોગ્રાફી
576.	કોટાયથી દક્ષિણ પૂર્વે હબાય વિસ્તારમાં હબા ડુંગર, કચ્છ ખાતે કોની સમાધિ આવેલી છે?	દાદા મેકરણની સમાધી
577.	જળેશ્વરનું પ્રાચીન શિવાલય અને જેસલ તોરણની સમાધિ ક્યા આવેલી છે?	અંજાર
578.	ગુજરાતમાં વિધાનસભાનું પ્રથમ સત્ર ક્યારે મળ્યું?	18 ઓગસ્ટ 1960
579.	પ્રથમ રાજ્યપાલ બનનાર ગુજરાતી	મંગળદાસ પકવાસા
580.	પ્રથમ ગુજરાતી ભૂમિદળના વડા	રાજેન્દ્રસિંહ
581.	ભારત રત્ન મેળવનાર પ્રથમ ગુજરાતી	મોરારજી દેસાઈ
582.	પદ્મવિભૂષણ મેળવનાર પ્રથમ ગુજરાતી	ગગનવિહારી મહેતા
583.	પદ્મભૂષણ મેળવનાર પ્રથમ ગુજરાતી	વી. એલ.મહેતા
584.	પદ્મશ્રી મેળવનાર પ્રથમ ગુજરાતી	ભાગ મહેતા
585.	પાકિસ્તાનનો નિશાન-એ-પાક એવોર્ડ મેળવનાર પ્રથમ ગુજરાતી	મોરારજી દેસાઈ
586.	ગુજરાતમાં પ્રથમ રાષ્ટ્રપતિ શાસન વખતે કોણ હતા?	વી.વી.ગીરી
587.	ગુજરાતમાં પ્રથમ વસ્તી ગણતરી ક્યારે થઈ?	1872
588.	ગુજરાતી ભાષામાં વિજ્ઞાનના લેખો અને પુસ્તકો લખનાર	ડાહ્યાભાઈ દેરાસરી
589.	પ્રથમ ગુજરાતી એન્સાયક્લોપિડિયા તૈયાર કરનાર	રતનજી ફર્મિજી
590.	પ્રથમ નર્મદ સુવર્ણ ચન્દ્રક વિજેતા	જયોતીન્દ્ર દવે
591.	પ્રથમ આદ્યકવિ નરસિંહ મહેતા એવોર્ડ વિજેતા	રાજેન્દ્રા શાહ
592.	પ્રથમ રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય અકાદમી એવોર્ડ વિજેતા	મહાદેવભાઈ દેસાઈ
593.	પ્રથમ કુમાર ચન્દ્રક વિજેતા	હરિપ્રસાદ દેસાઈ
594.	પ્રથમ મેક્સેસે એવોર્ડ વિજેતા	ઈલાબેન ભટ્ટ
595.	પ્રથમ ટાગોર સાહિત્ય એવોર્ડ વિજેતા	ભગવાનદાસ પટેલ
596.	પ્રથમ અનાથ આશ્રમ	મહિપતરામ રૂપરામ
597.	અમદાવાદમાં સૌ પ્રથમ રથયાત્રા ક્યારે નીકળી?	1878
598.	પ્રથમ મૂક ગુજરાતી ફિલ્મ	શેઠ સગાળશા
599.	પ્રથમ સવાક ગુજરાતી ફિલ્મ	નરસિંહ મહેતા
600.	પ્રથમ ગુજરાતી રાજકીય ફિલ્મ	ભક્ત વિદુર
601.	પ્રથમ કરમુક્ત ગુજરાતી ફિલ્મ	અખંડ સૌભાગ્યવતી
602.	આંતરરાષ્ટ્રીય સન્માન પ્રાપ્ત કરનાર ગુજરાતી ફિલ્મ	કંકુ
603.	સૌપ્રથમ ગુજરાતી રંગીન ચિત્રપટ	લીલુડી ઘરતી

604.	1893માં શિકાગોમાં યોજાયેલ વિશ્વ ધર્મ પરિષદમાં જૈન ધર્મનું પ્રતિનિધિત્વ કરનાર ગુજરાતી	વિરચન્દ્ર રાઘવજી ગાંધી
605.	1893માં શિકાગોમાં યોજાયેલ વિશ્વ ધર્મ પરિષદમાં હિન્દુ ધર્મનું પ્રતિનિધિત્વ કરનાર ગુજરાતી	મણિલાલ
606.	દર્પણ નાટ્ય અકાદમીના સ્થાપક	મૃણાલિની સારાભાઈ
607.	ગુજરાતમાં મુશાયરાની શરૂઆત કરનાર	અબ્દુલભાઈ કલામ
608.	પ્રથમ જહાજવાડાના સ્થાપક	લાલચન્દ્ર હીરાચન્દ્ર મોરારજી
609.	રિઝર્વ બેન્કના ગવર્નર બનનાર પ્રથમ ગુજરાતી	ઉર્જિત પટેલ
610.	પ્રથમ સહકારી દૂધ ઉત્પાદક મંડળી	ચોર્યાસી તાલુકો, સુરત 1939